

T.C.
MUNZUR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**2002-2020 YILLARI ARASI MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİNİN ADALET VE
KALKINMA PARTİSİNE YÖNELİK DEĞİŞKEN POLİTİKALARI**

Adem SOYSAL

YÜKSEK LİSANS TEZİ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Arzu ÇETİNKAYA

TUNCELİ-2024

T.C.
MUNZUR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**2002-2020 YILLARI ARASI MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİNİN ADALET
VE KALKINMA PARTİSİNE YÖNELİK DEĞİŞKEN POLİTİKALARI**

Adem SOYSAL
(20001311)

YÜKSEK LİSANS TEZİ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Arzu ÇETİNKAYA

TUNCELİ-2024

T.C.
MUNZUR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

2002-2020 YILLARI ARASI MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİNİN ADALET
VE KALKINMA PARTİSİNE YÖNELİK DEĞİŞKEN POLİTİKALARI

Adem SOYSAL
YÜKSEK LİSANS TEZİ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

Bu tez / / 2024 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından **oybirliği** ile kabul edilmiştir.

İmza
Dr. Öğr. Üyesi Ertuğrul Buğra ORHAN
(Fırat Üniversitesi)
BAŞKAN

İmza
Dr. Öğr. Üyesi Arzu ÇETİNKAYA
(Munzur Üniversitesi)
DANIŞMAN

İmza
Dr. Öğr. Üyesi Sekan GÜNDOĞDU
(Munzur Üniversitesi)
ÜYE

Bu tez, Enstitümüz Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı'nda hazırlanmıştır.

Doç. Dr. Murat KORUNUR
Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı “Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu”ndaki hükümlere tabidir.

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Adem SOYSAL

Dr. Öğr. Üyesi Arzu ÇETİNKAYA

TEŞEKKÜR

Tezimin tamamlanmasında her daim desteğini esirgemeyen çok kıymetli danışman hocam sayın Dr. Öğr. Üyesi Arzu ÇETİNKAYA'ya sonsuz şükranlarımı sunuyorum. Ders ve tez aşamasında bilgi ve birikiminden yararlandığım sevgili hocam Dr. Öğr. Üyesi Serkan GÜNDOĞDU hocama saygılarımı sunuyorum. Ayrıca her zaman yanımda olup beni motive eden sevgili eşim Tuğba'ya, çocuklarım Muhammed Batu ve Seher Bade'ye teşekkür ederim.

Adem SOYSAL
TUNCELİ, 2024

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	II
İÇİNDEKİLER.....	III
KISALTMALAR LİSTESİ	IV
ÖZET	V
ABSTRACT	VI
1. GİRİŞ.....	1
2. MHP VE AK PARTİ’NİN TARİHSEL SÜRECİ	3
2.1. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)	3
2.2. Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti).....	4
2.3. Cumhuriyet İttifakı	5
3. MHP’NİN 2002-2020 YILLARI ARASI AK PARTİ’YE YÖNELİK POLİTİKALARI	7
3.1. 2002-2015 yılları	7
3.1.1. 1 Mart Başbakanlık Tezkeresi	7
3.1.2. 367 krizi.....	8
3.1.3. 2007 Anayasa Referandumu.....	9
3.1.4. AK Parti kapatılma davası.....	10
3.1.5. Başörtüsü yasağının kaldırılması.....	10
3.1.6. 12 Eylül 2010 Anayasa Referandumu	12
3.1.7. MİT kumpası	13
3.1.8. 17-25 Aralık süreci	13
3.1.9. Terör olayları.....	14
3.1.10. 7 Haziran ve 1 Kasım genel seçimleri	17
3.2. 2016-2020 yılları	18
3.2.1. 15 Temmuz darbe girişimi.....	18
3.2.2. 2017 Anayasa Referandumu.....	20
3.2.3. 2018 genel seçimleri.....	21
3.2.4. 2019 yerel seçimleri.....	22
4. MHP’NİN AK PARTİYE YÖNELİK DEĞİŞKEN POLİTİKALARININ NEDENLERİ	24
4.1. 2002-2015 yılları arasındaki politika ve söylemleri	24
4.2. 2016–2020 yılları arasındaki politika ve söylemleri	26
4.2.1. Terörle mücadele ve Suriye operasyonları	26
4.2.2. MHP olağanüstü kurultay süreci	27
4.2.3. 15 Temmuz darbe girişimi sonrası	29
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	30
6. KAYNAKLAR.....	32
ÖZGEÇMİŞ	42
EKLER	

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AB	: Avrupa Birliği
AK Parti	: Adalet ve Kalkınma Partisi
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP	: Anavatan Partisi
BBP	: Büyük Birlik Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP	: Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CMP	: Cumhuriyetçi Millet Partisi
DP	: Demokrat Parti
DSP	: Demokratik Sol Parti
FETÖ	: Fethullahçı Terör Örgütü
FP	: Fazilet Partisi
HDP	: Halkların Demokrat Partisi
MÇP	: Milliyetçi Çalışma Partisi
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MİT	: Milli İstihbarat Teşkilatı
MNP	: Milli Nizam Partisi
MP	: Muhafazakar Parti
MSP	: Milli Selamet Partisi
RP	: Refah Partisi
SP	: Saadet Partisi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TKP	: Türkiye Köylü Partisi
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri
YÖK	: Yükseköğretim Kurulu
YSK	: Yüksek Seçim Kurulu

ÖZET

Türkiye'nin en köklü bir partisi olan ve 1999 seçimlerinden sonra koalisyon ortağı olarak 3 Kasım 2002 seçimlerine kadar ülkeyi yöneten Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) ile 14 Ağustos 2001 yılında kurulan ve 3 Kasım 2002 yılında yapılan erken genel seçimle 363 milletvekili çıkarıp Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'ne ilk kez giren Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) arasındaki siyasi ilişkiler, bu dönemde başlamıştır. 2002'den 2016 yılına kadar AK Parti'ye yönelik çok sert söylemleri ve politikaları olan MHP, 15 Temmuz darbe girişiminden sonra AK Parti ile karşılıklı yakınlaşmaya başlayarak darbe girişimini planlayan Fettullahçı Terör Örgütü (FETÖ) ile mücadele eden AK Parti'yi desteklemiştir. Hükümet sisteminde değişikliği öngören 2017 Anayasa referandumunda kritik bir hamle yapan MHP, AK Parti ile birlikte hareket ederek 2018 yılında "Cumhur İttifakı" adı altında ittifak kurmuştur. Beraber mitingler düzenleyen iki parti, 2018 genel seçimlerine ve 2019 yerel seçimlerine ittifak olarak katılmıştır. MHP'deki bu değişimi bazı çevreler, 2016 yılında MHP'de yaşanan olağanüstü kurultay sürecine bağlamıştır. MHP'nin 1 Kasım 2015 genel seçimlerinden sonra oy oranının ve milletvekili sayısının düşmesinde MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin sorumlu olduğunu belirten muhalifler, olağanüstü kurultay düzenlenmesi için delegelerden imza toplayarak mahkemeye başvurmuştur. MHP'de yaşanan olağanüstü kurultay süreci nedeniyle Devlet Bahçeli'nin koltuğunu korumak için AK Parti ile yakınlaştığı dile getirilmiştir. MHP Lideri Devlet Bahçeli ise bu değişimin nedeni olarak 15 Temmuz Darbe Girişimi'nden sonra ülkenin bekası için milli mutabakat neticesinde AK Parti'yi desteklediğini belirtmiştir. MHP'deki bu değişimin nedenin ne olduğunun incelenmesi araştırmanın önemini ortaya çıkarmaktadır.

Bu çalışmada, 2002 ile 2020 yılları arasında toplumda ve ülke gündeminde yer edinen önemli siyasi olaylar incelenerek, MHP'nin, AK Parti'ye yönelik politika ve söylemlerinde değişkenlik olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Araştırma konusu ile ilgili literatür taraması yapılarak, MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin TBMM Grup toplantıları, yazılı ve sözlü basın açıklamaları, mitingleri ve TV programları incelenerek, akademik kaynaklar ile gazete ve haber sitelerinden faydalanılmıştır. Araştırmanın sonuç bölümünde ise MHP'nin değişken politikalarının nedenleri açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: AK Parti, MHP, Cumhur İttifakı, 15 Temmuz Darbe Girişimi.

ABSTRACT

Nationalist Movement Party's Variable Policies Towards To The Justice And Development Party Between 2002-2020

The Nationalist Movement Party (MHP), which is one of the most established parties in Turkey and governed the country as a coalition partner after the 1999 elections until the elections of November 3, 2002, was founded on August 14, 2001 and gained 363 deputies in the early general elections held on November 3, 2002, in the Grand National Assembly of Turkey. Political relations between the Justice and Development Party (AK Party), which entered the Turkish Grand National Assembly for the first time, started in this period. MHP, which had very harsh discourses and policies towards the AK Party from 2002 to 2016, started to get closer to the AK Party after the July 15 coup attempt and supported the AK Party in its fight against the Fethullah Terrorist Organization (FETO), which planned the coup attempt. MHP, which made a critical move in the 2017 Constitutional referendum that envisaged a change in the government system, acted together with the AK Party and formed an alliance under the name of "People's Alliance" in 2018. The two parties held rallies together and participated in the 2018 general elections and 2019 local elections as an alliance. Some circles attributed this change in MHP to the extraordinary congress process that took place in MHP in 2016. Stating that MHP Chairman Devlet bahçeli was responsible for the decrease in MHP's vote rate and number of deputies after the 1 November 2015 general elections, the opponents collected signatures from the delegates and applied to the court to organize an extraordinary congress. It was stated that Devlet bahçeli got closer to the AK Party in order to protect his seat due to the extraordinary congress process in MHP. MHP Leader Devlet Bahçeli stated that the reason for this change was that he supported the AK Party as a result of the national consensus for the survival of the country after the July 15 coup attempt. Examining the reason for this change in MHP reveals the importance of the research.

In this research, by examining the important political events that took place in society and the country's agenda between 2002 and 2020, it was tried to determine whether there was any change in MHP's policies and discourses towards the AK Party. By conducting a literature review on the subject of the research, MHP Chairman Devlet bahçeli's TBMM Group meetings, written and oral press statements, rallies and TV programs were examined, and academic sources, newspapers and news sites were used. In the conclusion part of the research, the reasons for MHP's variable policies were tried to be explained.

Keywords: Ak Party, MHP, people's alliance, July 15, coup attempt.

1. GİRİŞ

Ülkenin yönetimine hâkim olan iktidar, çeşitli bilim dallarına başvurarak geniş bir uzmanlık bilgisine ihtiyaç duyar. Bu uzmanlık bilgisi çeşitli konularda etkili bir söylem oluşturmalarını sağlar. Siyasi iktidarların çeşitli uzmanlık alanlarında geniş bir bilgi yelpazesine sahip olmaları gerekmektedir. Ancak hedef kitlelerine göre iktidarlar genellikle teknik bir dil yerine toplumun anlayabileceği ortak bir dil kullanmayı tercih eder. Kamuoyunu etkilemek için teknik meseleleri değil, genel konuları vurgular; örneğin eğitim, sağlık, ticaret ve güvenlik gibi alanlarda anlaşılır ve sade bir dil kullanır (Çalışkan, 2019).

Siyaset, temelde toplum içinde çeşitli çıkarlara ve beklentilere sahip insan grupları arasında uzlaş ve çatışmanın yaşandığı bir alan olmuştur. Toplumsal yapı içinde bireylerin farklı istek ve ihtiyaçları göz önüne alındığında, politika bir mücadele sahası olarak görülmektedir. Bu bağlamda, insan doğası gereği kendi çıkarlarını en üst düzeye çıkarma arzusunda olması nedeniyle siyaset tarih boyunca önemli olmuştur (Aksoy, 2019).

Politika, insan ve toplum yaşantısının vazgeçilmez bir parçası olarak insanlığın başlangıcından günümüze kadar süregelmiştir. Politika insanın fitratında olduğu için, insan toplumsal olduğu kadar politik bir yapıya da sahiptir. Yani insan politik olabildiği oranda topluma yakın olmuştur. Hayatımıza yön veren, nasıl yaşayacağımızı ve nasıl üreteceğimizi yönlendiren tek güç olan politikanın etkisinden kaçmak mümkün değildir (Aköz, 2015'ten akt., Özdağ, 2012). Siyasal parti, doğrudan veya dolaylı olarak siyasi güç ve iktidar olmak için örgütlenmiş bir grup insandan oluşmaktadır (Çelebi ve Gezici, 2022).

14 Ağustos 2001 yılında kurulan ve 3 Kasım 2002 yılında yapılan erken genel seçimle oyların %34.3'ünü alarak meclise giren AK Parti 2002, 2007, 2011, 2015 ve 2018 genel seçimlerinde tek başına iktidar olmuştur. AK Parti'ye karşı muhalefet görevini üstlenen MHP'nin, 2002 yılından 2016 yılına kadar genelde çok sert söylemleri ve politikaları olmuştur. 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi'nden sonra MHP, politika ve söylemlerini değiştirerek AK Parti ile yakınlaşmaya başlamış ve seçimlere ittifak kurarak girmiştir. Bu araştırmada, MHP'nin 2002 ve 2020 yılları arasında AK Parti'ye yönelik değişken politika ve söylemleri ele alınarak sonuç bölümünde değişken politikalarının nedenleri üzerinde durulmaya çalışılmıştır.

2016 yılından itibaren AK Parti ile karşılıklı yakınlaşmaya başlayan MHP, 2017 referandumunda AK Parti'ye destek vermiş ve 2018 genel seçimlerinden önce "Cumhur İttifakı" şeklinde ittifak kurmuştur. Cumhur İttifakı olarak 2018 genel seçimlerinde ve 2019

yerel seçimlerinde birlikte mitingler düzenleyerek, seçimlere beraber girmişlerdir (Aslan,2022). Çalışma ile 2002 yılından itibaren Türkiye'nin siyasi gündemini belirleyen olaylar ve kararlar ele alınarak MHP'nin bu siyasi olaylar ve kararlar karşısındaki politika ve söylemleri incelenmiştir. MHP'nin AK Parti'ye yönelik değişken politikalarının nedenlerinin bilinmesi açısından çalışma önem arz etmektedir.

Bu araştırmada, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Alana ait literatür taraması yapılarak, akademik kitaplar, tezler, bilimsel makaleler, MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli'nin TBMM'deki Grup konuşmaları, yazılı ve sözlü basın açıklamaları, MHP'nin düzenlediği mitingler, gazete ve internet haber sitelerinden elde edilen veriler kullanılmıştır. Bu veriler kapsamında, MHP'deki değişimin nedenleri üzerine derinlemesine bir analiz yapılmış ve elde edilen bulgular açıklanmaya çalışılmıştır.

2. MHP VE AK PARTİ'NİN TARİHSEL SÜRECİ

2.1. Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)

MHP'nin ilk tohumları, 1948 yılında Türk milliyetçiliğini benimseyen Millet Partisi'nin kuruluşu ile atılmıştır. Nitekim 1954 yılında kapatılan Millet Partisi'nin üyeleri tarafından Cumhuriyetçi Millet Partisi (CMP) kurularak, 1957 yılında Türkiye Köylü Partisi (TKP) ile aynı çatı altında toplanmış ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (CKMP) ismini almıştır. 1969 yılında MHP ismini alan CKMP, 12 Eylül 1980 darbesi sonucu kapatılınca partinin siyasi yasaklı olmayan kitlesi tarafından 1983 yılında Muhafazakâr Parti (MP) kurulmuş ve 1985 yılında Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) adını almıştır. 1993'te parti organları tarafından MÇP, MHP'ye dönüştürülmüştür (Bölük, 2019).

MHP, 9 Şubat 1969 tarihinde resmi olarak kurulmuş olmasına rağmen, geçmişine ve temsil ettiği ideolojik çerçevesine bakıldığında, Ziya Gökalp, H. Nihal Atsız, Dündar Taşer, Erol Güngör gibi modern dönemin milliyetçi fikir adamlarının partiye önemli katkısı olmuştur. MHP, bir ulusun özelliklerini kültürel referanslarla birleştirirken, aynı zamanda vurgulu bir milliyetçilik anlayışını dini değerlere dayandıran siyasi bir oluşumdur. Türkiye'nin önemli siyasi hareketlerinden biri olarak kabul edilen MHP, tarihi kökleri ve politik etkinliğiyle siyasi geçmişinde çeşitli değişimlere ve dönüşümlere tanıklık etmiştir. Türkiye ve dünya genelindeki ekonomik, toplumsal ve siyasal değişimlere paralel olarak MHP, ideolojisini ve benimsediği tutumlarıyla ön plana çıkan bir parti olmuştur (Kantar, 2018). “Türk Milliyetçiliği ve Türk İslam Ülküsü” MHP'nin ideolojik değerler ve düşünceler sistemini oluşturmaktadır. Bu nedenle partide, İslam dininin önemli bir yeri olmuştur (Demirci, 2023).

5 Kasım 2000 tarihinde MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli, MHP 6. Olağan Büyük Kongresi'nde yaptığı konuşmada partisinin dinine bağlı milliyetçi bir parti olduğunu ifade ederek insanların bu anlamda herhangi bir sorun yaşamadığını belirtmiştir (MHP, 05.11.2000).

MHP'nin 8 Kasım 2009 tarihinde yayımladığı Parti Tüzüğü'nde: yasalara uyan, milliyetçiliği benimseyen, milli birliği ve bütünlüğü esas alan, insan haklarına saygılı, demokrasi ve hukukun üstünlüğüne inanan, sosyal adalet ve toplumsal birlikteliğe önem veren, seviyeli ve temiz siyaset anlayışı gibi amaç ve ilkeleri yer almıştır (Bkz; Ek:1, MHP, 2009).

2.2. Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti)

AK Parti'nin kuruluşu 2001 yılında olsa da kökeninde milli görüş çizgisi yer almaktadır. 1960'lerden itibaren Türkiye siyasetinde kendisine yer bulan milli görüş, merhum Necmettin Erbakan ile özdeşleşmiştir. Millî görüş hareketinin en önemli özelliği, dinî motifleri öne çıkaran Batı karşıtı tutumu olmuştur. Bu siyasal hareket, parti çalışmalarına Milli Nizam Partisi (MNP) ile başlamış, Milli Selamet Partisi (MSP), Refah Partisi (RP) ve Fazilet Partisi (FP) olarak devam etmiştir. Ancak irtica tehdidi ve laikliğe aykırı eylemler ile bağdaştırılan bu partilerin hepsi kapatılmıştır (Çokoğullar, 2021). Son olarak FP'nin kapatılmasının ardından, parti içindeki gelenekçi grup Recai KUTAN'ın liderliğinde Saadet Partisi (SP)'ni, yenilikçi kanadını oluşturan grup ise Recep Tayip Erdoğan liderliğinde AK Parti'yi kurmuştur (Şükür, 2020). AK Parti kurucu üyeleri arasında; Ali Babacan, Ayşe Böhürler, Binali Yıldırım, Burhan Kuzu, Güldal Akşit, Cüneyd Zapsu, Murat Mercan, Hayati Yazıcı, Mevlüt Çavuşoğlu ve Nurettin Canikli gibi isimler yer almıştır (Şükür, 2020).

AK Parti, siyasi hayatının ilk aylarında, Milli Görüş Hareketi'nin devamı olmadığını ve yenilikçi olduğunu belirtmiştir. Erdoğan'ın "Milli Görüş gömleğini çıkarttık." sözüne karşılık Erbakan, "AK Partililer gömleksiz de taklitçi." demiştir. 59. Hükümet'in Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan Mart 2003'te TBMM Genel Kurulunda Hükümet Programı'nı açıkladığı konuşmasında AK Parti'yi Muhafazakâr Demokrat olarak ifade etmiştir. Mili görüş gömleğini giyinmediklerini belirten AK Parti, kendisini merkez sağda konumlayarak, "muhafazakâr demokratlık" sloganıyla 2002 genel seçimlerinde iktidar olmuştur (Han, 2019). Ekonomideki daralma, enflasyon ve işsizlik 2002 seçimlerini büyük oranda etkilemiş ve tabandan gelen siyasi ve ekonomik istikrar talepleri, AK Parti'yi tek başına iktidar yapmıştır (Ateş, 2013).

AK Parti, 2001 ekonomik krizinden sonra ülkede yaşanan enflasyon, işsizlik, bankacılık sektörünün iflası gibi toplumsal zorlukların olduğu bir dönemde yenilikçi ve değişim odaklı söylemlerle kendini gösteren milli görüş çizgisinde yetişmiş kişiler tarafından kurulmuştur. Geçmişteki siyasi kimlikleri ile bağlarının olmadığını, Batı ile iyi ilişki kuracağını ve serbest piyasa kurallarına dikkat edeceğini belirten AK Parti, bu nedenle Avrupa Birliği (AB)'nden gelen talepleri, siyaset anlayışı ile uyuşmasa da sessiz sedasız kabul etmiştir (Çokoğullar, 2021).

AK Parti, Millî Görüşün ve Erbakan'ın ideolojik olarak karşısında olmamakla beraber partinin önde gelen isimleri partiyi Demokrat Parti (DP) ile aynı boyutta görmektedirler. Ancak AK Parti, eğitim alanındaki politikaları ve dinine bağlı gençlik yetiştirme politikasıyla millî görüşe daha yakın bir duruş sergilemiştir. Bunun yanı sıra serbest piyasa ekonomisine öncelik veren düşüncesiyle, DP ve Anavatan Partisi (ANAP) çizgisine yakındır (Şükür, 2020). AK Parti programına bakıldığında hem geleneksel hem de modern değerlerin bir arada olduğu siyasal bir kimlik benimsediği görülmektedir (Çaha, 2006). AK Parti'deki değişimi; yönetici kadrosu, teşkilat ve parti tabanı ile seçmen kitlesinin farklılaşması ile açıklanabilir (Akdoğan, 2004).

AK Parti, kurulduğu günden beri Türkiye'nin eksikliklerini belirlemiş ve bu eksiklikleri gidermeye yönelik seçim beyannameleri hazırlamıştır. 2002, 2007, 2011 ve 2015 genel seçimleri için hazırlanan seçim beyannameleri bu durumun kanıtı olmuştur (Sayar,2017).

AK Parti'nin Ocak 2023 tarihinde güncellediği Parti Tüzüğü'nde; tek belirleyici gücün milli irade olduğu, insanların farklı inanç, düşünce, ırk, dil, ifade etme, örgütlenme ve yaşama gibi tüm haklara sahip olduğunu bildiği, herkesin ve özellikle gençliğin; güven içinde, gelişmiş, kalkınmış, refah düzeyi yüksek, her yönden güvenli bir Türkiye sevdalısı olma ülküsüne bağlı, milli değerlerle bezenmiş bireyler olmalarını önemseydiği gibi amaç ve ilkeleri yer almıştır (Bkz; Ek:2, AK Parti, 2023).

2.3. Cumhur İttifakı

Dünya genelinde demokratik sistemleri benimsemiş ülkelerde, seçimler demokratik siyasi yaşamın sürdürülebilirliği açısından kritik bir rol oynamaktadır. Seçimler, vatandaşların taleplerinin iktidar tarafından dikkate alınmasında geçmişten günümüze önemli bir rol oynamıştır. Bu süreç, sadece yönetilen tarafından değil, aynı zamanda iktidar olmak isteyen partiler için de önem arz etmektedir. Partiler, seçimler aracılığıyla vatandaşların taleplerini karşılamının yanı sıra, iktidar olma veya mecliste temsil edilme amacıyla da seçimlere katılırlar. Bu hedefe ulaşmanın yollarından biri, kanunlar tarafından belirlenen milletvekili sayısına ulaşmaktır. Diğer bir yol ise seçim öncesinde diğer partilerle ittifaklar kurarak güç birliği yapmaktır. Seçim ittifakları, siyasi partilerin seçimlerde iş birliği yaparak ortak amaçlarına ulaşma stratejilerinden biri olmuştur. Seçim ittifakları, kuruluş biçimine göre seçim öncesi ve sonrası olmak üzere iki ana grupta değerlendirilmiştir. Seçim

öncesi ittifaklar, farklı partilerin seçimlere ortak bir çatı altında katılması veya ortak bir liste oluşturması şeklinde gerçekleşir. Seçim sonrası ittifaklar ise farklı partilerin hükümeti kurma sürecinde bir araya gelerek iş birliği yapmalarını içerir. Parlamenter veya başkanlık sistemi fark etmeksizin, seçim ittifakları siyasi sistemlerde sıklıkla kullanılan bir stratejidir. Genel olarak, seçim ittifakları, seçimler öncesinde ve sonrasında bir araya gelme niyetini içeren protokoller veya ortak bir çerçeve altında aday belirleme şeklinde ortaya çıkar. Bu ittifakların oluşumunda etkili olan temel faktör ise seçim sistemleridir (Ulaş ve Yılmaz, 2019).

Türkiye'nin yakın tarihinde yaşadığı en acı olay, 15 Temmuz Darbe Teşebbüsü'dür. Bu teşebbüs, Türkiye Cumhuriyeti'nin birlik ve beraberliğini yok etmeye kalkışan unsurlar tarafından gerçekleştirilmek istenmiştir. 15 Temmuz Darbe Girişimi'nden hemen sonra ülkemizde politik ve siyasi anlamda birçok iyileştirme yapılmıştır. Aynı zamanda ülkenin tek bir güç olduğunu göstermek amacıyla Yenikapı Mitingi düzenlenmiştir. Toplumsal ve siyasi mutabakat sonucu ortaya çıkan, "Yenikapı Ruhu" ile millet ve devlet bekasını, terör örgütlerine karşı koruyan bir uzlaşma kültürü oluşmuştur (Kantar, 2018). AK Parti ve MHP tarafından temelleri bu mitingde atılan Cumhur İttifakı, siyasi ve ekonomik açıdan bir düşünce birliği içinde bulunmaktadır (Aktaş, 2022).

15 Temmuz Darbe Girişimi başta olmak üzere Türkiye'nin yaşadığı iç ve dış terör tehdidi, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin tam manasıyla işlevini yerine getirememesi, siyasette uzlaşmanın yeniden vuku bulması ve en önemlisi Türkiye'nin beka meselesini çözüme kavuşturma isteği Cumhur İttifakı'nın ortaya çıkmasında etkili olmuştur (Aksoy, 2019). 24 Haziran 2018 seçimlerinden önce AK Parti ve MHP arasında kurulan Cumhur İttifakının bir parçasının da Büyük Birlik Parti (BBP) olduğu belirtilmiştir (URL-1, 2018).

MHP Genel başkanı Devlet Bahçeli 8 Kasım 2017 tarihinde yaptığı konuşmada, Türkiye'nin normalleşmesi için demokrasi ortamında birlikte yaşamının ve uzlaşmanın şart olduğunu ve bunun için çalışılması gerektiğini ifade ederek (URL-2, 2017) Cumhur İttifakı'na giden yoldaki ilk adımı atmıştır (Kapusızoğlu ve Yolcu 2023). Bahçeli, 8 Ocak 2018 tarihinde yaptığı konuşmada ise Cumhurbaşkanı adayı çıkarmayacaklarını ve Yenikapı ruhu ile Recep Tayyip Erdoğan'ı destekleyeceklerini belirterek (URL-3, 2018) ittifak sürecine giden yolda bir adım daha atmıştır. Nihayetinde iki parti kendi aralarında anlaşarak, 4 Mayıs 2018 tarihinde Cumhur İttifakı'nı resmi olarak kurmuş ve Yüksek Seçim Kurulu (YSK)'na teslim etmiştir (Bkz. Ek:3, URL-4).

3. MHP’NİN 2002-2020 YILLARI ARASI AK PARTİ’YE YÖNELİK POLİTİKALARI

3.1. 2002-2015 yılları

MHP, 2002 yılından 2016 yılına kadar önemli birkaç siyasi olay hariç, AK Parti’yi çok sert bir şekilde eleştirmiş ve aynı söylem ve politikalarda bulunmuştur. Bu nedenle araştırmanın bu bölümünde 2002 ile 2015 yılları arası ve 2016 ile 2020 yılları arası ayrı ayrı değerlendirilmeye çalışılarak Türkiye’de yaşanan ve ülkemiz ile dünya gündeminde yer edinen siyasi ve toplumsal olaylar ele alınmıştır.

3.1.1. 1 Mart Başbakanlık Tezkeresi

Amerika Birleşik Devletleri (ABD), 11 Eylül saldırılarını bahane ederek önce Afganistan’a saldırmış, ardından da terörü desteklediğini belirterek Irak’a saldırı hazırlıklarına başlamıştır. Bu hazırlıklar kapsamında Türkiye ile ikili ilişkiler kurarak Türkiye’nin bazı konularda desteğini almak istemiştir. O dönem iktidarda olan AK Parti, Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK)’nin yabancı ülkelere gönderilmesi ve yabancı silahlı kuvvetlerin Türkiye’de bulunması için hükümete yetki verilmesine ilişkin Başbakanlık Tezkeresini TBMM’ye sunarak tezkerenin Türkiye’nin ulusal güvenliğini doğrudan etkilediğini ve Türkiye’nin ABD’nin önemli bir müttefiki olduğunu belirtmiştir (Göz, 2016).

Türkiye’nin iç ve dış politikasında önemli bir yeri olan 1 Mart 2003 tarihli Başbakanlık Tezkeresi, AK Parti’nin iktidarda olması, tezkereyi desteklemesi ve yeterli sayıda milletvekili olmasına rağmen, 250 ret ve 264 kabul oyu almış ancak oylamaya katılanların salt çoğunluk sayısına ulaşamaması nedeniyle resmi olarak kabul edilememiştir (Türkmen, 2021). Reddedilen tezkere kararının siyasi tarihimizde büyük bir öneme sahip olduğu görülmüştür. Bu kararın etkileri günümüze kadar devam etmiş ve Türkiye’nin ulusal güvenlik çıkarlarını da etkilemiştir (Göz, 2016).

Başbakanlık Tezkeresi ile ilgili MHP Lideri Devlet Bahçeli’nin 1 Mart 2003 tarihinde yaptığı basın açıklamasında; ABD ile varılan mutabakatın millettten gizlenmemesi gerektiğini, barışçıl çözüm hamleleri bitmeden askeri bir müdahale yapıldığında uluslararası meşruluğun tartışılır hale geleceğini belirtmiş ve Kuzey Irak’ta oluşturulmak istenilen sözde

devlet girişimlerinin engellenmesi için müdahalede bulunulması gerektiğini ifade ederek, tezkereye destek vermemiştir (MHP, 01.03.2003).

3.1.2. 367 krizi

Vesayetçi sistem ile AK Parti arasındaki mücadeleyi başlatan ilk olay 2007 Cumhurbaşkanlığı seçimleri olmuştur. AK Parti kendi Cumhurbaşkanı adayının TBMM’de yapılacak ilk iki oturumda seçilmesinin mümkün olmadığını ancak üçüncü tur oylamada seçileceğini öngörerek (Ateş, 2013) Cumhurbaşkanlığı seçimleri için kendi içinden bir adayı göstermiştir. Bunun üzerine Cumhuriyet mitingleri ile baskılanmak istenilen AK Parti, bu baskılara rağmen Abdullah Gül’ü aday göstermiştir. Seçimi etkileyip çıkmaza sokmak için Yargı ve TSK da sürece müdahil olmuştur. Meclis’te oylamanın yapıldığı gece Genelkurmay Başkanlığı “27 Nisan e-muhtırası”nı yayımlayarak, Gül’ün aday olmasından duyduğu rahatsızlığı belirtmiştir. AK Parti, 28 Nisan’da “Genelkurmay Başkanlığı’nın Başbakana karşı sorumlu olduğunu” belirterek karşı açıklama yapmıştır (Ete, 2018’den Akt., Yazıcı 2009).

16 Mayıs 2007’de görev süresi dolacak olan 10. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’in yerine, yeni Cumhurbaşkanı seçmek için 27 Nisan 2007’de TBMM’de yapılan oylamada AK Parti adayı olan Abdullah GÜL’ün, oylamaya katılan 361 milletvekilinin 357’sinin oyunu almasına rağmen CHP, Anayasa Mahkemesi’ne nitelikli çoğunluk olan 367 milletvekilinin toplanma yeter sayısı olması gerektiğini belirterek iptal başvurusu yapmıştır (Menek, 2017). Anayasa Mahkemesi, 1 Mayıs 2007 tarihinde, 367 sayısının her bir seçim turu için gerekli olduğu iddiasını kabul ederek, bu konuda bir karar almıştır. Mahkeme, bu karar çerçevesinde birinci tur oylamayı iptal etme yoluna gitmiştir (URL-5, 2019).

Anayasa Mahkemesi’nin 367 sayısının her bir seçim turu için gerekliliği konusundaki kararı sonrasında, AK Parti tarafından mevcut 352 milletvekili ile fiilen Cumhurbaşkanlığı seçiminin gerçekleştirilemeyeceği anlaşılarak, TBMM’de erken seçim kararı almıştır. YSK, erken seçim kararı doğrultusunda, 4 Mayıs 2007 tarihli toplantısıyla, erken genel seçimin 22 Temmuz 2007 tarihinde yapılacağını ilan etmiştir (YSK, 2007). 2002 yılında yapılan seçimlerde Meclis’e giremeyen MHP, 2007 seçimlerinde 71 milletvekili çıkararak tekrar Meclis’e girmiştir. Bu durum hem AK Parti hem de CHP’nin milletvekili sayılarında bir düşüşe neden olmuştur.

Seçim sonuçlarına göre AK Parti, 341 milletvekili elde ederek 367 krizini açacak milletvekili sayısına ulaşamamıştır. Böylece MHP'nin bu konudaki tutumu büyük bir önem arz etmiştir. MHP Lideri Devlet Bahçeli: “...*Cumhurbaşkanlığı seçimi Türkiye'yi kaosa sürüklememelidir. AKP kimi isterse aday gösterebilir. TBMM, Cumhurbaşkanlığı seçimi gündemiyle toplandığında MHP Meclis'te yerini alacaktır...*” diyerek, 367 krizini sonlandırmak için AK Parti'ye destek vermiştir (Bila, 2007). Böylece MHP, 4 Ağustos 2007 tarihinde yapılan Cumhurbaşkanlığı seçiminde kendi Cumhurbaşkanı adayını çıkartarak TBMM'de yerini almıştır. MHP'nin bu politikası, uzun süren 367 krizine son vermiş ve AK Parti'nin adayı Abdullah Gül'n Cumhurbaşkanı olarak seçilmesiyle sonuçlanmıştır.

3.1.3. 2007 Anayasa Referandumu

AK Parti, 367 krizinden dolayı kendi adayının Cumhurbaşkanı seilemeyeceğini anlayınca erken genel seçim kararı almıştır. Aynı zamanda Cumhurbaşkanlığı seçiminin artık bir kriz ve gerginlik konusu olmaması gerektiğini düşünerek, bu konu ile ilgili Meclis'te anayasal bazı değişiklikler yapmıştır. TBMM'de 376 oyla kabul edilen anayasa değişikliklerini içeren maddeler, halkın Cumhurbaşkanı doğrudan kendi hür iradesi ve oyları ile seçmesini, geçmişteki Cumhurbaşkanı seçimlerinde yaşanan "vesayet" baskısını kaldırmayı ve krize yol açan toplantı yeter sayısının düzenlenmesini içermiştir. Dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, TBMM'de 376 oyla kabul edilen anayasa değişikliğini veto etmiştir. Meclis'te tekrar 370 oyla kabul edilen anayasa değişikliğini veto hakkı olmadığı için onaylamak zorunda kalan Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, bu kez Anayasa Mahkemesi'ne başvurarak iptal davası açmış ancak Mahkeme 5 Temmuz 2007 tarihinde talebi reddetmiştir (Menek, 2017). Böylelikle Anayasa değişikliğini içeren referandumun 21 Ekim 2007'de yapılmasının n açılmıştır.

MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli, Meclis'teki öneriye "evet" oyu verilmesi çağırısı yapmış olmasına rağmen, referandumdan dört gün önce yaptığı açıklamada "hayır" oyu kullanacaklarını ifade etmiştir (URL-6, 2007). 4 Ekim 2007 tarihinde MHP Lideri Bahçeli'nin yaptığı yazılı basın açıklamasında: “...*22 Temmuz 2007 seçim süreci ncesi Cumhurbaşkanlığı seçimi konusunda yaşanan gerginlik şartlarında alelacele Meclis'ten geçirilen bu Anayasa değişikliğinin Türkiye'yi yeni bir tartışma ortamına sokacağı şimdi bütün çıplaklığıyla görülmektedir...*” diyerek, referandumu neden desteklemediğini ifade etmiştir (MHP, 04.10.2007).

3.1.4. AK Parti kapatılma davası

Türkiye’de yönetime etki eden siyasetteki askeri vesayetin devamını isteyen zümreler, AK Parti’nin önünü keserek hareket alanını küçültmeye çalışmıştır. Bu süreçte statükoyu korumak için AK Parti’yi kapatma davası açılmıştır (Han, 2019). Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısı 14 Mart 2008 günü 160 sayfa ve ek klasörlerden oluşan dosyayı Anayasa Mahkemesi’ne göndererek AK Parti hakkında kapatma davasını açmıştır. 1961 Anayasası’ndan itibaren Türkiye’de birçok parti kapatılmış ancak ilk kez tek başına iktidarda olan bir partinin kapatılması talebi dünyada ve Türkiye’de büyük ilgi uyandırmıştır (Sevinç, 2008).

MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli, siyasi partilerin kapatılmasının doğru olmadığını bunun yerine siyasilerin yasaklı hale gelmesinin doğru olacağını belirterek AK Parti’ye kısmi destek vermiştir (URL-7, 2008). MHP Grup Başkanvekili Mehmet Şandır ise bu yüzyılda parti kapatma davası açılmasının üzüntü verici olduğunu belirtmiştir (URL-8, 2008).

Türkiye’de ve dünyadaki birçok siyasi lider, akademisyen ve sivil toplum örgütleri AK Parti hakkındaki kapatma davasının demokrasiye yönelik bir müdahale olduğunu belirtmişlerdir (Baykal, 2009). AK Parti’nin farklı tarihlerdeki savunmasından sonra nihayetinde Anayasa Mahkemesi 30 Temmuz 2008 tarihinde AK Parti’nin kapatılma davasını 6’ya karşı 5 oyla reddederek hazine yardımlarının yarısının kesilmesine karar vermiştir (URL-9, 2008).

3.1.5. Başörtüsü yasağının kaldırılması

Ülkemizde binlerce kamu çalışanını ve üniversite öğrencisini mağdur eden başörtüsü sorunu ilk olarak 1951 yılında kız öğrencilerin de imam hatip ortaokuluna alınmasıyla başlamış ve 1960’lı yıllarda üniversite yönetimlerince alınan kararlar doğrultusunda başörtülü kadınların üniversitelere girmesi engellenmiştir (Dirini, 2023). Fakültelerini birincilikle bitiren öğrencilerin geleneksel olarak yaptıkları mezuniyet konuşmaları kapsamında, 1964 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesini birincilikle bitiren bir öğrencinin mezuniyet konuşmasını yapmak istemesi, başörtülü olması nedeniyle engellenmiştir (Göçgün ve Kaya, 2023). Yine 1967 yılında, Ankara Üniversitesi İlahiyat

Fakültesinde okuyan bir öğrenci derse türbanla girmesi nedeniyle okuldan atılmıştır. Buna bağlı olarak ilk kez başörtüsü protestosu bu yıl yapılmıştır (Dirini, 2023).

Başörtüsü ile ilgili ilk yasal düzenleme, 22 Temmuz 1981 tarihli Bakanlar Kurulunda kararlaştırılarak 7 Aralık 1981 tarihli ve 17537 sayılı *Resmi gazete*'de yayımlanıp yürürlüğe giren “Millî Eğitim Bakanlığı ile Diğer Bakanlıklara Bağlı Okullardaki Görevlilerle Öğrencilerin Kılık Kıyafetlerine İlişkin Yönetmelik” olmuştur. Bu yönetmelik ile Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda öğrencilerin başını örtmesi yasaklanmıştır (Resmi Gazete, 7 Aralık 1981). Yıllarca insanları mağdur eden bir diğer başörtüsü yasağı ise 25 Ekim 1982 tarihli ve 17849 sayılı *Resmi Gazete*'de yayımlanarak yürürlüğe giren “Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Çalışan Personelin Kılık ve Kıyafetine Dair Yönetmelik” olmuştur. Bu Yönetmelik hükümlerine göre kamu kurumunda görevli tüm kadın memurların başlarının açık olacağı yer almıştır (Resmi Gazete, 25 Ekim 1982).

1960'lı yıllardan itibaren başörtüsü ile ilgili çağdışı birçok yasaklar getirilmiş, bu yasaklar 28 Şubat kararlarından sonra çok daha yoğun hale gelmiştir. Kurumların çıkardığı yönetmelik ve genelgelerle yasaklanan başörtüsü, ilk olarak 2007 yılında Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Başkanının değişmesiyle üniversitelere gönderilen talimat yazısı doğrultusunda kaldırılmıştır (URL-10, 2022).

17 Ocak 2008 tarihinde MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli başörtüsü sorununun çözümü konusunda yaptığı yazılı basın açıklamasında; “*Anayasanın 10. maddesinin 4. fıkrasının değişikliği ile başörtüsü sorununu çözeceklerini*” belirterek AK Parti'ye bu konuda destek açıklaması yapmıştır (MHP, 2008). Bunun üzerine AK Parti ve MHP kurmaylarının 29 Ocak 2008 tarihinde yaptıkları ikili görüşmeler sonrasında Anayasa değişikliği konusunda anlaşmışlardır (URL-11, 2008). 9 Şubat 2008 tarihinde TBMM'de yapılan Anayasa değişikliği oylamasında 411 milletvekili evet oyu kullanmış ve değişiklik kabul edilmiştir (Toruk, 2011). Ancak CHP ve Demokratik Sol Parti (DSP) 27 Şubat 2008 tarihinde Anayasa Mahkemesi'ne iptal davası açmıştır (URL-12, 2008). Anayasa Mahkemesi 5 Haziran 2008 tarihinde anayasa değişikliğini iptal ederek yürütmeyi durdurma kararı vermiş ve 22 Ekim 2008 tarihli ve 27032 sayılı *Resmi Gazete*'de gerekçeli kararı yayımlamıştır (Resmi Gazete, 2008). Böylece 411 milletvekili gibi büyük bir çoğunlukla TBMM'den geçen başörtüsü düzenlemesi, milletin iradesini hiçe sayan vesayetçi yapı tarafından iptal edilmiştir.

Tüm bu gelişmelerden sonra başörtüsü sorunu ülke gündeminden 2012 yılından itibaren kalkmaya başlamıştır. Millî Eğitim Bakanlığı kılık kıyafet yönetmeliğini

değiştirerek imam hatip ortaokulu ve liselerinde başörtüsü takılmasını serbest bırakmıştır. Diğer okullarda ise seçmeli Kuran-ı Kerim derslerinde başörtüsü serbest edilmiştir. Kamu kurumlarında çalışanların başörtüsü yasağı, 08.10.2013 tarihli ve 28789 sayılı *Resmi Gazete*'de yayımlanan “Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Çalışan Personelin Kılık ve Kıyafetine Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik” ile son bulmuştur. 2014 yılında ilkokul sonrasında tüm okullarda başörtüsü takılması serbest bırakılmıştır. 2016 yılında emniyet personeli ve 2017 yılında da askeri personelin başörtüsü takması serbest bırakılmıştır (Dirini, 2023).

3.1.6. 12 Eylül 2010 Anayasa Referandumu

AK Parti, 2010 referandumunu ile bürokrasideki vesayeti tasfiye etmek istemiştir. 367 krizi ile Cumhurbaşkanının seçilememesi, 2008 yılında AK Parti kapatılma davası ve başörtüsü yasağının kaldırılması için yapılan anayasa değişikliğinin, Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesi gibi nedenlerden dolayı yargının vesayet gücünün kırılması için yeni düzenlemeler yapılması gerekliliği doğmuştur (Han, 2019). 2010 referandum çalışmalarında AK Parti, SP ve BBP “evet” kampanyası yürütürken, CHP ve MHP “hayır” cephesinde yer almıştır (URL-13, 2017).

10 Temmuz 2010 tarihinde MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli yaptığı yazılı basın açıklamasında, AK Parti'nin gerçek niyetinin farklı olduğunu, referandum sonucu Türkiye'yi tehlike ve tuzakların beklediğini ifade ederek Anayasa Referandumu'nda neden hayır kampanyası yürüteceklerini belirtmiştir (MHP, 2010).

MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli, anayasa değişikliğinin yapılmasının bir zorunluluk olduğunu belirterek, uzlaşma içinde bir anayasa yapılmasını ve iç dinamiklerin de dikkate alınması gerektiğini, aksi takdirde ülkenin şu an ki durumu göz önüne alındığında tehlikeli sonuçlar doğuracağını ve toplumda ayrışma tehlikesinin ortaya çıkacağı sebebi ile “hayır” oyu kullanacağını açıklamıştır (MHP, 2010).

23.09.2010 tarihli ve 27708 sayılı *Resmi Gazete*'de yayımlanan YSK kararına göre 12 Eylül 2010 tarihinde yapılan Anayasa Referandumunda % 57,88 “evet”, % 42,12 “hayır” oyu kullanılmıştır. Bu sonuçlar neticesinde halk Anayasa değişikliğini kabul etmiştir (Resmi Gazete, 27708). Anayasa değişikliğinin kabul edilmesiyle, ordu siyasetten uzaklaşmaya başlamış, sistemin ve rejimin koruyucu gücü olarak kendini gören yargısal vesayet üzerinde de iyileştirme çalışmaları kendini göstermiştir (Han, 2019).

3.1.7. MİT kumpası

FETÖ'nün hükümete yönelik yaptığı ilk operasyon olarak bilinen Milli İstihbarat Teşkilatı (MİT) Kumpası, 7 Şubat 2012 tarihinde MİT Başkanı Hakan Fidan'ın ve aralarında kamuda görevli bazı yetkililerin de olduğu kişilerin, çözüm sürecinde yürütülen politikalar nedeniyle terör örgütüyle ilişkili gibi gösterip ifadeye çağırılması ile gerçekleştirilmek istenilmiştir (URL-14, 2022). Bu kumpas Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Başbakanlık yaptığı dönemde gerçekleşmiştir. Erdoğan, Hakan Fidan'a ifadeye gitmemesini söyleyerek FETÖ'nün planlarını bozmuştur (URL-15, 2021). 16 Şubat 2012'de TBMM'de değiştirilen MİT Kanunu ile MİT mensuplarına yasal koruma getirilmiştir (URL-16, 2021).

MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli bu olayla ilgili 10 Şubat 2012'de yaptığı basın açıklamasında, hukuk devletin bir gereği olarak, soruşturma kapsamında ilgili kişilerin mahkemeye giderek ifade vermelerinin doğru bir yol olacağını belirterek, başka yollara tenezzül edilmemesini ifade etmiştir (MHP, 2012). İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı tarafından MİT görevlileri ile ilgili yapılan soruşturma sonucunda 22 Mart 2013'te takipsizlik kararı verilmiştir (URL-17, 2020)

3.1.8. 17-25 Aralık süreci

FETÖ'nün MİT kumpasında başarısız olmasından sonra, FETÖ mensubu özel yetkili savcılar tarafından kanuna aykırı bir şekilde yürütülen soruşturma kapsamında Başbakan, bakan ve üst düzey yöneticiler ile ilgili usulsüz dinleme kararları alınmıştır. 17 Aralık 2013 tarihinde FETÖ'cü savcıların talimatıyla iş adamları, bakan çocukları ve Halk Bank Genel Müdürü'nün de içinde olduğu birçok kişi göz altına alınarak, usulsüz elde edilen ses kayıtları ve görüntüler medyaya servis edilmiştir. 25 Aralık 2013 tarihinde ikinci kumpas operasyonuna kalkışan FETÖ'cü savcıların gözaltı talimatları emniyet ve jandarma görevlilerince işleme koyulmamıştır. Usulsüz olan talimatları yerine getirilmeyen savcı tarafından operasyon bilgileri medyaya dağıtılarak adliye önünde hukuka aykırı bir şekilde basın açıklaması yapılmıştır (URL-18, 2023). Soruşturmanın ekonomiyi ve hükümeti zora sokmaya çalışan siyasi bir operasyon olduğunu belirten dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, bu operasyonun Gülen Cemaati tarafından yapıldığını belirtmiş ve paralel bir yapının olduğundan bahsetmiştir. 17-25 Aralık kumpasından sonra, soruşturmaya bakan hâkim ve savcılar görev yerleri değiştirilerek yeni savcılar görevlendirilmiştir. Emniyet

personeli dahil üst düzey değişiklikler yapıldıktan sonra İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığınca takipsizlik kararı verilmiştir (URL-19, 2014).

Yargı ve emniyete sızan FETÖ'nün, hükümeti devirmeye yönelik yaptığı girişimlerin başlangıcı 7 Şubat 2012 Mit Kumpası olsa da (URL-20, 2017) açıkça yaptığı ilk operasyon tarihi 17 Aralık 2013 olarak görülmektedir (URL-21, 2022). Dönemin İstanbul Emniyet Müdürü Selami Altınok, FETÖ'nün 40 yıl önce planlanan ve devletin en gizli birimlerine kadar elemanlarını sızdıran uluslararası istihbaratların desteklediği bir örgüt olduğunu ifade etmiştir (URL-22, 2023).

MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli 17 Aralık 2013 tarihinde yaptığı basın açıklamasında: *"...Sahte belgelerle hayali ihracat teşebbüsleri, altın kaçakçılığı, kara para aklama, rüşvetle vatandaşlık dağıtımı, imar usulsüzlükleri, rant yolsuzlukları, arazi vurgunculuğu ve ihalelere fesat karıştırma gibi ağır suç ve suçlamalar iktidar yönlendirmeli yandaş ve yolsuzluk çetelerini köşeye sıkıştırmıştır..."* (MHP, 2013) diyerek AK Parti iktidarını sert bir dille eleştirmiş ve soruşturma kapsamındaki suç ve suçlamaların iktidar yanlısı kişilerce yapıldığını ifade etmiştir.

3.1.9. Terör olayları

2013 ve 2015 yılları arasında çözüm süreci nedeniyle terör olayları azalmış olsa da, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan 28 Temmuz 2015 tarihinde: *"Milli birliğimize ve kardeşliğimize kast edenlerle çözüm sürecini devam ettirmek mümkün değil"* (URL-23, 2015) diyerek çözüm sürecinin bittiğini açıklamıştır. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın çözüm sürecinin tamamen bittiğini açıklamasının ardından yeniden artmaya başlayan terör olayları nedeniyle sadece 2016 yılında 24 bombalı saldırı ve bir darbe girişimi yaşanmıştır. Terör olaylarının 7 Haziran ve 1 Kasım 2015 genel seçimleri sürecinde olması ve arkasından 15 Temmuz 2016 Darbe Girişimi'nin yaşaması Türkiye'nin içinde bulunduğu kötü durumu göstermektedir. Bu süreçte yaşanan terör olaylarını kronolojik olarak kısaca sıralayacak olursak (URL-24, 2019) ;

1 Ocak 2017: İstanbul'da bir gece kulübüne düzenlenen terör saldırısında 39 kişi hayatını kaybetmiştir.

19 Aralık 2016: Ankara'da düzenlenen bir sergiye katılan Rusya'nın Ankara Büyükelçisi Andrey Karlov, silahlı saldırıya uğrayarak hayatını kaybetmiştir.

18 Aralık 2016: Kayseri’de çarşı iznine çıkan askerlerin içinde olduğu halk otobüsüne yapılan bombalı araç saldırısında 15 asker şehit olmuştur.

10 Aralık 2016: Beşiktaş-Bursaspor maçı dolayısıyla İstanbul’un Beşiktaş ilçesinde güvenlik önlemleri kapsamında stat etrafında bulunan polislere iki canlı bomba saldırısı yapılmış ve 44 polis ile sivil şehitler olmuştur.

24 Kasım 2016: Adana Valilik Konağı yakınında düzenlenen bombalı saldırıda 2 kişi ölmüştür.

11 Kasım 2016: Mardin Derik Kaymakamı Muhammed Safitürk’ün makam odası altına terör örgütü tarafından yerleştirilen bombanın patlatılması sonucu Derik Kaymakamı şehit olmuştur.

4 Kasım 2016: Diyarbakır’ın Bağlar İlçesinde bomba yüklü araçla yapılan saldırıda 2 polis, 9 sivil şehit olmuştur.

9 Ekim 2016: Hakkari Şemdinli ilçesindeki Durak Hudut Bölüğü kontrol noktasındaki canlı bomba saldırısında 10’u asker 16 kişi şehit olmuştur.

26 Ağustos 2016: Şırnak Cizre Çevik Kuvvet Amirliği’ne terör örgütü tarafından bombalı araçla düzenlenen saldırıda 12 polis şehit olmuştur.

20 Ağustos 2016: Gaziantep’in Şahinbey ilçesinde sokakta yapılan bir düğüne terör örgütü tarafından yapılan canlı bomba saldırısında 59 kişi yaşamını yitirmiştir.

18 Ağustos 2016: Elazığ Emniyet Müdürlüğüne terör örgütü tarafından düzenlenen bomba yüklü araç saldırısında 3 polis şehit olmuştur.

15 Ağustos 2016: Diyarbakır Şükürlü köyündeki patlamada 5 polis ve 3 sivil vatandaş hayatını kaybetmiştir.

10 Ağustos 2016: Mardin Kızıltepe’de terör örgütü tarafından yapılan patlama sonucu biri polis üç kişi hayatını kaybetmiştir.

28 Haziran 2016: Üç intihar bombacısının İstanbul Atatürk Havalimanı’nda düzenlediği saldırı sonucunda iki polis ve 45 sivil vatandaş hayatını kaybetmiştir.

8 Haziran 2016: Mardin’in Midyat ilçesindeki Emniyet Müdürlüğü’ne yapılan bombalı araç saldırısında 2 polis şehit olmuştur.

7 Haziran 2016: İstanbul Üniversitesi yakınlarında polis servis aracı geçerken patlatılan bomba yüklü araç saldırısında yedisi polis 11 kişi ölmüştür.

12 Mayıs 2016: Diyarbakır Dürümlü köyünde köylülerin bomba yüklü kamyonu fark edip durdurması üzerine terör örgütü tarafından bomba patlatılmış ve 6 köylü hayatını kaybetmiştir.

1 Mayıs 2016: Gaziantep İl Emniyet Müdürlüğüne düzenlenen bomba yüklü araç saldırısında 3 polis şehit olmuştur.

26 Nisan 2016: Bursa Ulu Camii yakınında kendini patlatan canlı bomba saldırısı sonucu 1 kişi ölmüştür.

19 Mart 2016: İstanbul İstiklal Caddesi'nde canlı bombanın kendini patlatması sonucu 4 kişi ölmüştür.

13 Mart 2016: Ankara Güvenpark otobüs durağında gerçekleşen bombalı araç saldırısında 38 kişi hayatını kaybetmiştir.

18 Şubat 2016: Diyarbakır Lice Karayolu'nda askeri araç geçerken yapılan patlamada 6 asker şehit olmuştur.

17 Şubat 2016: Genelkurmay Başkanlığına yakın bir yerde askeri servis aracı geçerken düzenlenen bomba yüklü araç saldırısında çoğunluğu asker olmak üzere 28 kişi şehit olmuştur.

12 Ocak 2016: İstanbul Sultanahmet Camii'nin önünde terör örgütünceliler turistlere yönelik yapılan canlı bomba saldırısında 11 kişi ölmüştür.

13 Ocak 2016: Diyarbakır'ın Çınar İlçe Emniyet Müdürlüğü'ne terör örgütünceliler yapılan bombalı araç saldırısında 5 kişi şehit olmuştur.

10 Ekim 2015: Ankara'da, barış mitingi adı altında düzenlenen bir gösteriye iki intihar eylemcisi saldırmış ve 103 kişi ölmüştür.

20 Temmuz 2015: Suruç'ta, Kobani'ye gitmeye hazırlananların arasına giren canlı bombanın kendini patlatması sonucu 33 kişi ölmüştür.

6 Ocak 2015: İstanbul Sultanahmet Meydanı'ndaki Turizm Şube binasına bir kişi tarafından yapılan intihar saldırısı sonucunda 1 polis şehit olmuştur.

MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli, artan terör olayları nedeniyle 26 Temmuz 2015 tarihinde yaptığı yazılı basın açıklamasında: *"..AKP hükümetinin teröre karşı gevşek tutumu, terör örgütleriyle şaibeli, sancılı diyalog ve ilişkileri Türkiye'nin elini zayıflatmakla kalmamış, korumasız, sahipsiz ve güvencesiz bir ülke haline gelmesine hizmet etmiştir..."* (MHP, 2015) diyerek AK Parti'ye yönelik sert söylemlerde bulunmuş, hükümetin terör örgütleriyle etkili mücadele edemediğini bu nedenle ülkenin güvensiz bir hale geldiğini belirtmiştir. Bahçeli 19 Mart 2016 tarihinde yaptığı basın açıklamasında, AK Parti iktidarının yanlış politikaları nedeniyle Türk milletinin bedel ödediğini ancak Türk milletinin birlik ve beraberlik içinde terörü yenecek güce sahip olduğunu ifade etmiştir (MHP, 2016).

3.1.10. 7 Haziran ve 1 Kasım genel seçimleri

7 Haziran seçimleri öncesi siyasal ortam gözlemlendiğinde, AK Parti'nin belirgin bir şekilde merkez sağa yönelik politikaları benimsemesi, siyasi sahnedeki dinamikleri kökten değiştirmiştir. Bu durum, AK Parti ile rakip siyasi ve toplumsal bloklar arasındaki ilişkinin yapısını değiştirmiştir (Savaş, 2020). AK Parti'nin 7 Haziran seçimlerine 13 yıllık bir yorgunlukla girmesi, çözüm sürecinin başarısız olması, terör olaylarının yaşanması, FETÖ ile mücadele ve komşu ülkelerde yaşanan olaylar toplum üzerinde büyük bir gerilim oluşturmuştur. Ayrıca 2014 yılında Cumhurbaşkanı seçilen Recep Tayyip Erdoğan'ın yerine gelen genel başkan değişiminden dolayı da iktidar partisinin ilk sınavı 7 Haziran seçimleri olmuştur. Seçim sonucunda AK Parti tek başına iktidar olacak kadar oyu alamamıştır. MHP ise oylarını arttırarak milletvekili sayısını 80'e çıkarmıştır (URL-25, 2023). MHP'nin çözüm sürecine karşı tutumu, toplumun genelinde kabul görmüş ve oy oranının artmasına etki etmiştir (Kantar,2018).

MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli, 12 Mart 2015 tarihinde yaptığı yazılı basın açıklamasında, 7 Haziran seçimlerinin Türkiye'nin demokrasi ve siyaset tarihindeki en kritik dönemeç olduğunu, Türkiye'nin ve milletin geleceğinin oylanacağını belirterek, karanlık güçlere verilecek en güzel cevap olacağını belirtmiştir (MHP,2015).

Bahçeli, 7 Haziran seçimlerinin resmi olmayan sonuçlarının ardından yaptığı açıklamada, AK Parti'nin sonunun geldiği ilk başlangıcın 7 Haziran seçim sonuçları olduğu, tek başına iktidar olamayan AKP'nin, çözüm sürecine destek veren CHP ve Halkların Demokrat Partisi (HDP) ile koalisyon kurabileceğini, MHP'nin muhalefet görevini yapmaya hazır olduğunu ve hiçbir sonuç alınamayacaksa, erken seçime gidilmesi gerektiğini ifade etmiştir (URL-26, 2015). 7 Haziran seçimlerinden sonra partiler arasındaki görüşmelerden bir sonuç alınamamış ve koalisyon hükümeti kurulamamıştır. Böylece Cumhurbaşkanı seçimlerin yenilenmesine karar vermiştir.

Yenilenen 1 Kasım seçim sonuçlarına göre AK Parti tek başına iktidar olmuş, MHP ise oylarını %16,3'den %11,9'a düşürmüştür. 7 Haziran 2015 seçimlerinden sonra erken seçim yapılmasını isteyen ve koalisyon hükümeti kurulmasına mâni olan parti olarak hedef gösterilen MHP, siyaseten yıpratılmış ve 1 Kasım seçimlerinde oylarının düşmesine neden olmuştur (Kantar, 2018). MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli, 1 Kasım 2015 tarihinde resmi olmayan seçim sonuçları hakkında yaptığı yazılı basın açıklamasında, AK Parti'yi sert bir şekilde eleştirerek 7 Haziran seçim sonuçlarını beğenmeyen partinin AK Parti olduğunu,

dayatma ile tekrar seçim yolunu açtığını, demokratik nezaketinin olmadığını, koalisyon kurmayarak ülkeyi zor bir duruma sürüklediğini ve toplumsal korkuyu arttırarak milletin iradesini yanılttığını ifade etmiştir (MHP, 2015).

3.2. 2016-2020 yılları

MHP, 2016 yılına kadar AK Parti'ye yönelik uyguladığı politika ve söylemlerinde hemen hemen benzerlik bulunmaktadır. Ancak 2016 yılından itibaren günümüze kadar AK Parti ile yakınlaşmaya ve ittifak kurarak seçimlere birlikte girmeye başlamıştır. Bu nedenle 2016 yılının ortalarından itibaren AK partiye yönelik söylemlerinin sertliğini git gide azalmıştır. Bu politika değişikliğinde Türkiye'de yaşanan önemli olaylar etkili olmuştur.

3.2.1. 15 Temmuz darbe girişimi

1970'lerin sonlarında ordu, emniyet, yargı ve bürokratik kurumlara sızmaya başlayan FETÖ, 2007 ve 2012 yılları arasında, iktidarın vesayetle mücadelesini fırsat bilerek açılan boşlukta siyasi ve toplumsal fırsatları kullanarak güçlenmiştir. 7 Şubat 2012 Mit Kumpası ile hükümete siyaset dayatmaya, 17-25 Aralık süreci ile hükümeti düşürmeye ve 15 Temmuz 2016 darbe girişimi ile doğrudan askeri darbe yapmaya kalkışmıştır (Ete, 2018'den Akt., Ete 2014a; Yavuz ve Balcı 2018; Zengin 2018). Dershanelerin kapatılması kararı, Gülen ile hükümet arasındaki en belirgin ayrılık hamlesi olmuştur. Gülen hareketinin en önemli gelir ve kadro kaynağı olan dershanelerin kapatılması Gülen ve hükümet ilişkisini tamamen koparmıştır (Salkın, 2021).

Geri dönüşü olmayan bir yola girdiğini anlayan FETÖ, 15 Temmuz 2016 tarihinde saat 21.30 gibi darbe girişimine başlamış, ilk silah sesleri Genelkurmay Karargâhı'ndan gelmiştir. Aynı saatlerde F-16'lar Ankara üzerinde alçak uçuş yapmıştır. Genelkurmay Başkanı ve kuvvet komutanlarının rehin alındığı gece İstanbul'da da Boğaziçi ve Fatih Sultan Mehmet köprülerinde araç geçişleri engellenmiştir. Ankara gibi İstanbul'un birçok yerinde de silah sesleri yükselmeye başlamıştır (URL-27, 2023). FETÖ'cü hainler Ankara Gölbaşı'nda bulunan Polis Özel Harekât Daire Başkanlığına ve Özel Harekât Havacılık Daire Başkanlığına savaş uçaklarıyla bomba atmış ve 51 polisimizi şehit etmiştir (URL-28, 2019). MİT binası, TÜRKSAT, TRT, Ankara Emniyet Müdürlüğü, Özel Kuvvetler Karargâhı, TBMM ve Cumhurbaşkanlığı Külliyesine de bomba atarak saldırmıştır. Darbe

girişiminde, yaklaşık 9 bin askeri personel, 35 uçak, 37 helikopter, 74'ü tank olmak üzere 246 zırhlı araç ve 4 bine yakın hafif silah kullanılmıştır (URL-29, 2023).

Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan ve Başbakan Binali Yıldırım, ucunda ölüm de olsa darbeye karşı direneceklerini açıklayarak bu kararını tüm topluma iletmiştir. Darbecilerin beklemediği bu gelişme karşısında mukavemeti kırılarak darbe planları bozulmuştur. Toplumun meydanlara inerek direnmesi, ordu içindeki anayasal düzene bağlı askerlerin bireysel ve toplu direnişi, medyanın darbeye karşı tavır alarak demokrasinin yanında olması, polis teşkilatının darbecilerle silahlı mücadelesi ve yargının hızlı bir şekilde hareket ederek soruşturma açıp darbecileri gözaltına alması darbe girişiminin başarısız olmasını sağlamıştır (Yayla, 2016).

MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli 15 Temmuz gecesi Başbakanı telefonla arayarak *“Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin yanında olduğunu ve kalkışmanın kabul edilemez olduğunu”* (URL-30, 2016) ifade etmiş ve darbeye karşı olduğunu belirterek hükümeti darbe girişimini bastırması için desteklemiştir. Bahçeli'nin 16 Temmuz 2016 tarihinde TBMM Genel Kurulunda yaptığı konuşmada ise darbe girişiminin sadece hükümeti değil Türk Milletini de hedef aldığını, son kozunu oynayan odakların, milletin birlik ve beraberliğini bozarak ülkeyi kaosa sokmayı planladığını ve bu girişimin bir terör saldırısı olduğunu ifade etmiştir (MHP, 2016). Yine aynı gün Bahçeli yaptığı basın açıklamasında, Türkiye Cumhuriyeti'nin olağanüstü ve meşru olmayan bir durumla karşılaştığını, demokrasiyi yok saymayı ve millet iradesini yok etmeyi amaçlayan bir girişim olduğunu belirtmiştir (MHP,2016). Bahçeli 19 Temmuz 2016 tarihinde TBMM Grup toplantısında yaptığı konuşmada, FETÖ'nün yıllardan beri TSK'ya sızmaya çalıştığının bilinen bir gerçek olduğunu, bu tehlikenin boyutu ile ilgili hükümeti çok kere uyardığını, 31 Mart 2011 tarihinde yazılı basın açıklamasıyla Gülen cemaatinin faaliyetlerinin durdurulması gerektiğini ifade ederek tehlikenin farkına çok önceleri vardığını belirtmiştir (MHP, 2016).

Darbe girişiminden sonra milletin birlik ve beraberliğini göstermek için AK Parti, MHP ve CHP'nin katılımıyla 7 Ağustos 2016 tarihinde Yenikapı'da “Demokrasi ve Şehitler Mitingi” düzenlenmiştir. MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli, burada yaptığı konuşmada *“...Yeni bir sayfa açalım, milli bir uzlaşmayla, hukukun üstünlüğünü gözeterek, insan hak ve özgürlüklerini muhafaza ederek geleceğin yol haritasını çizelim...”* (MHP, 2016) diyerek milli bir uzlaşmanın sağlanması ve yeni bir Türkiye'nin inşa edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bahçeli, darbe gecesi başta olmak üzere TBMM grup toplantısında ve Yeni Kapı Mitingi'nde yaptığı konuşmalarla ülkenin birliği ve bekası için gerekli olan her türlü adımı

atacağını belirterek iktidar ile uzlaşma yoluna gitme politikasını seçmiştir. Darbe girişiminin başarısız olması; toplumun ve demokrasinin güçlenmesini, devletin yeniden yapılandırılması yolunun açılmasını, demokratik siyasal kültürün güçlenmesini ve Türk demokrasisinin destan yazmasını sağlamıştır (Yayla, 2016).

3.2.2. 2017 Anayasa Referandumu

1982 Anayasasının yürürlüğe girdiği günden itibaren devam eden anayasa değişikliği tartışmaları, ülke gündemindeki yerini sürekli korumuştur. Turgut Özal ve Süleyman Demirel dönemlerinden itibaren devam eden Başkanlık sistemi tartışmaları, 2002 yılından günümüze kadar tek başına iktidar olan AK Parti tarafından da çok sık gündeme getirilmiştir. Anayasada birçok kez değişiklik olmasına rağmen 2017 Anayasa değişikliği diğerlerinden farklı olarak, hükümet sistemini değiştirmeyi öngörmüş ve merkezinde Başkanlık sistemi yer almıştır (Uzun ve Nisan, 2018).

Türkiye siyasal hayatında önemli bir kavşak olan 16 Nisan 2017 referandumu, parlamenter yönetim sisteminden Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçişi sağlaması bakımından büyük bir öneme sahiptir. Yüz yılı aşkın bir süredir parlamenter deneyiminden sonra yeni bir sisteme geçilmesi politik tartışmaları beraberinde getirmiştir (Aksoy, 2019).

2007 Anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanının parlamento yerine halk tarafından seçilmesi kabul edilmiştir. Bu Anayasa değişikliğinden sonra ilk kez 2014 yılında Cumhurbaşkanı halk tarafından seçilmiştir. Halk tarafından seçilen ve böylece demokratik gücü arkasına alan Cumhurbaşkanı, sembolik cumhurbaşkanı gibi değil icracı Cumhurbaşkanı gibi hareket ederek hükümetin faaliyetlerine müdahalede bulunmuştur. Bu durum aslında fiili olarak başkanlık sistemine benzemiştir ancak anayasa değişikliği ile de hukuken bir yere oturtmak gerekliliği oluşmuştur. Muhalefet partileri de böyle bir yönetim anlayışı nedeniyle Cumhurbaşkanının tarafsızlığını koruyamadığını belirtmişlerdir. Cumhurbaşkanı Anayasanın kendisine verdiği hakları kullandığını belirterek bu konunun anayasa değişikliği ile çözülmesi talebinde bulunmuştur. CHP, MHP ve HDP parlamenter sistemi, iktidarda olan AK Parti ise, sistem değişikliğini önererek başkanlık sistemini istemiştir. MHP'nin başkanlık sistemini istememesinin nedeni; AKP'nin çözüm süreci ve açılım politikasını uygulaması, terörle mücadele etmeyip müzakere etmeyi seçmesidir (Yalçın, 2021). Başkanlık sistemi ile ilgili bu tartışmalar yaşanırken 15 Temmuz 2016 darbe girişimi olmuş ve darbe girişimi sonrasında MHP'nin bu konudaki söylemi değişmiştir.

Bahçeli, Cumhurbaşkanının bu tutumunun fiili bir durum oluşturduğunu, bu fiili durum ile hukuki zemin arasında bir çelişki yaşandığını, bu çelişkiyi halka sorarak ortadan kaldırılması gerektiğini ifade ederek, AK Parti'nin Başkanlık teklifini Meclis'e sunması çağrısında bulunmuştur (Coşkun, 2017).

Bu çağrıdan sonra MHP ve AK Parti kurmayları birlikte çalışarak 18 maddelik Anayasa değişikliği metni üzerinde uzlaşmışlardır. 18 maddelik pakette, Anayasa'nın 72 maddesinde değişikliğe gidilmiştir. Anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanı ve Meclis üyelerinin seçimi, yetki ve görev tanımı düzenlemesi, yürütmenin tek sorumlusunun partili Cumhurbaşkanı olması, Cumhurbaşkanı'nın Meclis'ten etkilenmeden yürütme işlevini yerine getirmesine öncelik verilmesi gibi düzenlemeleri içermiştir (Ete, 2018). Ayrıca milletvekili sayısının 550'den 600'e çıkarılması, milletvekili seçilme yaşının 18'e düşürülmesi, TBMM ve Cumhurbaşkanlığı seçiminin 5 yılda bir yapılması ve Cumhurbaşkanı'na kararname çıkarma yetkisi verilmesi gibi düzenlemeler de bulunmaktadır (URL- 30, 2017). YSK'nın 2017/663 sayılı kararı ile 16 Nisan 2017 tarihinde yapılan halkoylamasında %51,41 "EVET" oyu ile Anayasa değişikliği kabul edilmiştir (Resmi Gazete, 2017). Böylece hükümet sistemi başta olmak üzere birçok değişiklik yapılmıştır.

3.2.3. 2018 genel seçimleri

24 Haziran 2018 seçimi, 16 Nisan 2017 referandumu ile onaylanan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin uygulanması ve vatandaşın oy verme davranışına etki eden bir dizi yeni düzenlemeyi muhteva etmesi nedeniyle, Türkiye siyasi tarihinde kritik bir öneme sahiptir (Ete, 2018). Kasım 2019'da yapılması gereken genel seçimlerin, 2017 Anayasa değişikliğinden sonra oluşan yeni duruma bağlı olarak Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçişin hızlanması için erkene alınmıştır. 15 Temmuz Darbe Girişimi'nin ardından AK Parti ve MHP'nin mutabakatıyla 21 Temmuz 2016 tarihinde Olağanüstü Hal ilan edilmiştir. Yenikapı'da düzenlenen "Demokrasi ve Şehitler Mitingi" ile beraber iki parti arasında siyasi yakınlaşma, devletçi ve milliyetçi söylemler ile psikolojik yakınlaşma, Suriye'ye yapılan harekatlara MHP'nin tam destek vermesi ve terör örgütlerine karşı iki partinin pozisyonlarının da aynı olması sosyolojik yakınlaşmayı oluşturmuştur. MHP, 1 Kasım 2015 seçimlerinden sonra parti içinde yaşanan olayları FETÖ ile ilişkilendirmiş ve darbe girişiminden sonra ülkenin karşı karşıya kaldığı tehlikeyi yok etmek için FETÖ ile mücadele eden AK Parti ile beraber hareket etmeye başlamıştır. İki parti 2017 Anayasa

Referandumunda beraber çalışarak değişiklik yapılacak maddeler üzerinde anlaşmışlardır. 2017 Anayasa değişikliğinde “Evet” bloğunda yer almalarına rağmen iki partinin genel oy oranlarında düşüş olması üzerine, iki parti politikalarını ittifak kurma yönünde şekillendirmiştir. Böylece 2018 yılında Meclis’te yapılan yasal düzenlemelerle ittifakın alt yapısı oluşturulmuştur (Ulaş ve Yılmaz, 2019).

16 Nisan 2017 tarihinde gerçekleşen referandum kapsamındaki Anayasa Değişikliği ile partili cumhurbaşkanlığına geçen Türkiye’de, 2019 yılında yapılması gereken seçimlerin 24 Haziran 2018’e alınmış olması, bir anda ülke gündemine oturmuştur (Yegen ve Aydın, 2018). 2018 genel seçimlerine AK Parti ve MHP “Cumhur İttifakı” çatısı altında katılmış BBP’de AK Parti listelerinden milletvekili adaylarıyla ittifakta yer almıştır. Cumhur ittifakının Cumhurbaşkanı adayı Recep Tayyip Erdoğan olmuştur (Miş, 2018). Millet İttifakı ise kendi Cumhurbaşkanı adayları ile seçime katılmıştır. CHP Muharrem İnce, İYİ Parti Meral Akşener, SP ise Temel Karamollaoğlu’nu Cumhurbaşkanı adayı göstermiştir (URL-32, 2018). Seçim sonucunda yeni hükümet sisteminin ilk Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan olmuştur. İlk turda seçilen Cumhurbaşkanı oyların % 52,6’sını almıştır (URL-33, 2023). AK Parti 2018 seçimlerinde tek başına TBMM’de yasama çoğunluğunu sağlayamamış ancak Cumhur İttifakı sayesinde çoğunluğu elde etmiştir (Miş ve Duran, 2019).

3.2.4. 2019 yerel seçimleri

31 Mart 2019 yerel seçimlerinde, 24 Haziran 2018 genel seçimlerindeki gibi iki bloklu seçim ittifakı etkili olmuştur. Partiler bu yeni siyasal alanda iş birliğini giderek arttırmışlardır. 24 Haziran seçimlerinde partiler arasında seçim ittifakı için yasal bir zemin varken, yerel seçimler de böyle bir yasal çerçeve yoktur. Çoğu seçim bölgesinde birden çok parti yerine blok olarak sadece iki aday yarışmıştır. Yerel seçimlerde yasal bir çerçeve olmadığından partiler bir diğerinin lehine aday çıkarmayarak tek adayın seçime girmesini sağlamıştır. Yeni siyasal ortamda ideolojik olarak farklı partiler bir araya gelerek seçim ittifakı kurmuşlardır (Duran, 2018). Seçmenler, partilerden ziyade ittifaklar etrafında toplanmışlardır. Bu nedenle partiler ittifak yaptıkları seçmenlerin tabanlarını baz alarak seçim kampanyasını yürütmüştür. 24 Haziran 2018 ve 31 Mart 2019 seçimleri, Türkiye’de yeni siyasal alanın oluşmasında etkili olmuş ve seçmenlerin oy verme davranışını farklılaştırmıştır (Miş, Duran, 2019).

MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli, 23 Ekim 2018 tarihinde grup toplantısında yaptığı konuşmada, 31 Mart 2019 yerel seçimlerinde ittifak arayışlarının olmadığını, gelinen aşamada görüşmelerle artık bir yere varma imkanının olmadığını ve milleti oyalamaya lüzum olmadığını belirterek yerel seçimlere ittifak olarak girmeyecekleri çıkışını yapmıştır (MHP, 2018). Bahçeli'nin bu açıklamasından sonra Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan AK Parti grup toplantısında: *"MHP çok farklı bir tercihte bulunmuştur, o zaman herkes kendi yoluna"* (URL-34, 2018) ifadelerini kullanarak ittifak MHP'nin bu çıkışına karşılık her partinin seçime kendisinin gireceğini belirtmiştir. Bu söylemlerden sonra iki partinin yerel seçimde ittifak yapmayacağı beklenirken 24 Ocak 2019 tarihinde partisinin aday tanıtım toplantısında konuşan Bahçeli, 31 Mart 2019 mahalli idareler seçimlerinin yeni hükümet sisteminin ilk demokratik imtihanı olması nedeniyle, ülkenin bekası için yeniden cumhur ittifakı ile seçimlere gireceğini açıklamıştır (MHP, 2019). İkili görüşmelerden sonra cumhur İttifakı 30 büyükşehir ve 21 ilde yerel seçimlerde iş birliği yapma kararı almıştır. Adana, Mersin, Manisa Büyükşehir Belediye başkanlıkları için MHP'nin aday, diğer 27 büyükşehirde AK Parti'den aday gösterilmesi kararlaştırılmıştır. BBP ise 30 büyükşehirde aday çıkarmama kararı alarak cumhur ittifakına destek vermiştir (URL-35, 2019).

4. MHP’NİN AK PARTİYE YÖNELİK DEĞİŞKEN POLİTİKALARININ NEDENLERİ

4.1. 2002-2015 yılları arasındaki politika ve söylemleri

2002 ile 2015 yılları arasında muhalefet görevini üstlenen MHP, günlük siyasi gelişmeler ve hükümetin aldığı kararlar neticesinde, parti politikası gereği, AK Parti’ ye yönelik yoğun eleştiride bulunmuştur. Bazen bu eleştirileri çok sert söylemler haline gelmiştir. Bazen sistemin tıkanmaması, toplumun talebi ve ülkenin menfaati için AK Parti’ yi desteklemiştir. MHP’nin AK Parti’ ye yönelik politika ve söylemlerini kronolojik olarak ve örneklerle şöyle sıralayabiliriz:

2003 yılında MHP MYK toplantısında Bahçeli, AK Parti’nin partizanlık yaptığını ifade etmiştir (MHP,2003).

Bahçeli, 2004 yılında yaptığı basın toplantısında, AK Parti’yi uyararak, Türk milletinin ve Türkiye’nin geleceği için politikalarına dikkat etmeleri gerektiğini belirtmiştir. (MHP, 2004) .

2005 yılında, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan ve MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli arasındaki atışma “Yüce Divan” restine dönüşmüştür (Şeftalicioğlu, 2019).

2006 yılında MHP Genel Merkezinde yaptığı basın toplantısında Bahçeli, “...Üç buçuk yıllık siyasal tecrübe, AKP’nin ders çıkarma yeteneğinin olmadığını, itidal ve sağduyu çağrılarının bu vizyonsuz zihniyette cevap bulamayacağını göstermiştir...” (MHP, 2006) şeklindeki açıklaması ile AK Parti ve MHP arasındaki gerginliği göstermiştir.

Bahçeli, 30 Haziran 2007 tarihinde Erzurum Mitinginde dönemin Başbakanı Erdoğan'a: "...Meydanlarda bizim için 'terörist başını asamadılar' diyorlar. 129 milletvekilimiz vardı, sizin kadar olsaydı asılıp asılmadığını görürdünüz. Sen neden asmadın. Oğluna gemi alacak para buluyorsun, asacak ip mi bulamıyorsun, alın o zaman şu ipi de asın..." (URL-36, 2017) diyerek kalabalığa ip fırlatıp çok sert eleştirilerde bulunmuştur.

Bahçeli, 16 Ekim 2007 tarihinde grup toplantısında yaptığı konuşmada, TSK’nın Kuzey Irak’a gönderilmesini öngören tezkereyi olumlu bulduklarını ve terörle mücadele konusunda AK Parti hükümetine tam destek verdiğini belirtmiştir (MHP, 2007).

2008 yılında yaptığı basın açıklamasında Bahçeli, siyasi hesaplar yaparak etnik bölücülük yapmamasını ve bu politikasını bırakmasını belirterek, terörle mücadele için gerekli önlemlerin alınması gerektiğini ifade etmiştir (MHP, 2008).

2009 yılındaki grup toplantısında Bahçeli; *“Terörle doğrudan müzakere yapılmaktadır.”* diyerek çok sert bir şekilde AK Parti’yi eleştirmiştir (MHP, 2009).

Bahçeli’nin 13 ve 20 Temmuz 2010 yılında yaptığı iki ayrı konuşmada, *“ağır bir biçimde suçlayıcı ve aşağılayıcı ifadeler kullandığını”* ileri süren Erdoğan, Bahçeli’ye dava açmış ve 8 bin TL manevi tazminat kazanmıştır (Şeftalicioğlu, 2019).

2011 yılında terör saldırılarıyla ilgili yaptığı yazılı basın açıklamasında Bahçeli, eleştirinin dozunu arttırarak; *“...Başbakan Erdoğan başka ülkelerin iç işleriyle meşgul olurken, bölücü terörün alçak saldırıları ülkemizi adeta yangın yerine çevirmiştir...”* (MHP, 2011) demiştir.

Bahçeli 2012 yılında MHP’nin 10. Olağan Büyük Kurultayında yaptığı konuşmada, AK Parti’nin İmralı’da bulunan terör örgütü başıyla yakınlaştığını, askerlerimizin kanını akıtan peşmergeden gurur duyduğunu belirterek, söylemlerinin dozunu arttırmıştır (MHP, 2012).

2013 yılında *Recep Tayyip Erdoğan TBMM Grup toplantısında: “...Daha fazla hararet yapmadan, Sayın Bahçeli’nin emekliye ayrılmasını temenni ediyoruz...MHP’li kardeşlerim, böyle bir genel Başkan’dan rahatsız...”* (URL-37, 2016) diyerek aradaki gerginliği belirten açıklamalar yapmıştır.

2014 yılında Bahçeli, yaptığı yazılı basın açıklamasında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ a yönelik, gidişatının iyi olmadığını, gelişmelerin kaygı verici olduğunu ve milletimizin beklentilerini karşılamakta aciz kaldığını ifade ederek çok sert bir şekilde eleştirmiştir (MHP, 2014).

Bahçeli, 27 Ekim 2015 tarihinde Kırıkkale MHP İl Başkanlığı tarafından düzenlenen toplantıda, 7 Haziran seçimleri sonrasında AK Parti-MHP koalisyonu kurulmasını isteyenlere şaşırdığını, çözüm sürecini, 17-25 Aralık operasyonlarını ve 13 yıl boyunca AK Parti’ ye söylediklerini unutmamak gerektiğini ifade ederek, AK Parti ile neden koalisyon kurulmadığını belirtmiştir (URL-38, 2015).

2015 yılına kadar olan politika ve söylemleri incelendiğinde MHP, terör konusunda asla taviz vermeyerek AK Parti’nin terörle mücadelesini yetersiz gördüğü durumlarda çok sert eleştirmiştir. Ayrıca muhalefet görevi gereği, AK Parti hükûmetinin izlediği politikaları

yanlış ve yetersiz bulduğunda söylemlerinin dozunu arttırmıştır. Türkiye'nin ve Türk milletinin menfaati olduğu durumlarda ise AK Parti'yi desteklemiştir.

4.2. 2016–2020 yılları arasındaki politika ve söylemleri

MHP, 1 Kasım seçimlerinden sonra parti içi çekişmelerle, olağanüstü kurultay talepleriyle ve Bahçeli'nin liderliğini tartışmaya açan muhaliflerle uğraşırken bir yandan da AK Parti ile ufak gerginlikler yaşamaya devam etmiştir. 15 Temmuz Darbe Girişimi'nden sonra hem AK Parti hem MHP, parti politikalarında değişikliğe gitmiştir. Bu nedenle iki parti arasında karşılıklı yakınlaşma başlamıştır.

4.2.1. Terörle mücadele ve Suriye operasyonları

MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli, 7 Haziran 2015 seçim sürecinde, Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ı çözüm süreci, Kandil'e ve Suriye'ye askeri müdahalenin olmaması gibi konularda sıklıkla eleştirmiştir. MHP, bu sert muhalefeti sonucunda 2 milyon oy artışı elde etmiş ve milletvekili sayısını ikiye katlamıştır. 7 Haziran seçimleri sonucunda AK Parti tek başına iktidar olacak milletvekili sayısına ulaşamayınca MHP ile koalisyon oluşturulacağı düşünülürken Bahçeli, eleştirdiği konulardan ötürü AK Parti ile koalisyon ortağı olmayacağını açıklamıştır. Koalisyon kurulamadığı için 1 Kasım 2015 tarihinde seçimler yenilenmiştir. 1 Kasım seçimlerinde MHP'nin oy kaybetmesi parti içinde huzursuzluk yaratmıştır. MHP'de parti içi muhalefet artmaya başlamıştır. Bu süreçte MHP içindeki muhalefetle mücadele eden Bahçeli, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın terör örgütüne yönelik politikasını değiştirmesi ve Suriye politikasını güncellemesi sonucunda, bu konularda hükümete destek vermeye başlamıştır. AK Parti'nin terörle etkili mücadelesi ve TSK'nın Fırat Kalkanı harekâtı ile Suriye'ye girmesi MHP'nin muhalefet ettiği iki konunun kapanmasını sağlamıştır (Bila, 2017).

2016 yılında MHP'nin kurultay süreci devam ederken AK Parti'nin de terör örgütüyle etkili mücadele etmesi ve Suriye'ye yönelik operasyonlar yapması aynı döneme denk geldiğinden MHP ile AK Parti arasında yakınlaşma bu dönemde başlamıştır. MHP terör örgütleriyle mücadele konusunda AK Parti'ye tam destek verdiğini açıklamıştır. Bahçeli, 7 Mayıs 2016 tarihinde yaptığı konuşmada, Türkiye'nin milli çıkarları için hükümete verdikleri fiili desteği, hukuki olarak da vermeye ve bu konuda sorumluluk almaya

hazır olduklarını belirtmiştir (MHP, 2016). Bahçeli'nin, 24 Mayıs 2016 tarihinde grup toplantısında yaptığı konuşmada, önceki konuşmasında belirttiği hukuki desteğin terörle mücadele ile sınırlı olduğunu, terörün kökünün kazınması noktasında MHP'nin cesurca AK Parti hükümetine destek vereceğini; *"...Doğru yapılan ne varsa yanındayız, yanı sıra da karşı çıkışlarımızı mutlaka sürdüreceğiz, milletimizin hak ve hukukunu her daim müdafaa edeceğiz..."* (MHP, 2016) sözleriyle ifade etmesi bir bakıma AK Parti'ye yönelik politikalarındaki değişikliğin nedenini ifade etmiştir.

4.2.2. MHP olağanüstü kurultay süreci

7 Haziran seçimlerinde 80 milletvekili ile TBMM'ye giren MHP, 1 Kasım seçimlerinde meclise oyları düşerek 40 milletvekili ile girmiştir. Seçimlerden sonra MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli, 17 Kasım 2015 tarihinde grup toplantısında yaptığı konuşmada parti içi muhalefet seslerinin yükseldiğini belirtmiştir: *"...Diyorlar ki, MHP olağanüstü kurultaya gitmeliymiş. Diyorlar ki, yönetim değişmeliymiş..."* (MHP, 2015).

Eski MHP milletvekilleri Sinan OĞAN ve Koray Aydın'dan sonra 1 Kasım seçimlerinde MHP'den milletvekili adayı gösterilmeyen Meral Akşener de 30 Kasım'da olağanüstü kurultay çağrısı yapmıştır. 10 Ocak 2016 tarihinde Bahçeli bir açıklama yaparak kongrenin 18 Mart 2018 tarihinde olacağını belirtmiştir. Bahçeli'nin bu açıklamasından sonra kurultay çağrısı için 547 imza toplayan delegeler, topladıkları imzaları 15 Ocak 2016 tarihinde MHP Genel Merkezine teslim etmiştir. MHP'den cevap alamayan muhalifler 5 Şubat 2016 tarihinde Ankara 12. Sulh Ceza Mahkemesine başvurarak dava açmıştır. 8 Nisan 2016 tarihinde mahkemenin "kurultay çağrı heyeti" oluşturarak partinin olağanüstü kurultaya gitme kararı üzerine, MHP 15 Nisan 2016 tarihinde mahkeme kararını Yargıtay'a temyize götürmüştür (URL-39, 2016).

Kurultay çağrı heyetinin olağanüstü kurultayın 15 Mayıs 2016 tarihinde yapılacağını açıklaması üzerine, MHP yönetimi Gemerek Sulh Hukuk Mahkemesine başvurarak Yargıtay sürecinin beklenmesi gerektiğini belirterek kurultayın yapılmasının durdurulmasını talep etmiştir. Gemerek Sulh Hukuk Mahkemesi kurultayın yapılmaması yönünde karar almıştır (URL-40, 2016). Ankara Valiliği mahkeme kararları neticesinde 15 Mayıs'ta kurultay için toplanan muhaliflerin binaya girmesini engellemiştir (URL-41, 2016). Yargıtay 18. Hukuk Dairesi 24 Mayıs 2015 tarihinde yerel mahkemenin kararını onayladığını açıklayarak olağanüstü kongre yapılmasının önünü açmıştır (URL-42,2016). Yargıtay kararı sonrası

kurultay çağrı heyeti 19 Haziran 2016 da olağanüstü kurultayın yapılacağını açıklarken MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli ise olağanüstü büyük kongrenin 10 temmuzda yapılacağını 19 Haziran' ı tanımayacaklarını belirtmiştir (URL-43, 2016).

19 Haziran 2016'da toplanan olağanüstü kurultayda salt çoğunluk sağlandığı için tüzük değişikliği kararı alınmıştır. Bunun üzerine MHP üst kurul delegesi Cemal Enginyurt, Ankara 3. Asliye Hukuk Mahkemesine başvurarak 19 Haziran'da yapılan olağanüstü kurultayın iptali için dava açmıştır. Mahkeme dava sonuçlanıncaya kadar Genel Kurul'da alınan kararların tedbiren yürütmesini durdurmuştur (URL-44, 2016). Muhaliflerin Çankaya İlçe Seçim Kurulu ve YSK' ya yaptıkları itiraz 3. Asliye Mahkemesi sonucunun beklenmesi gerektiği belirtilerek reddedilmiştir (URL- 45, 2016).

Kurultay süreci devam ederken 15 Temmuz Darbe Girişimi gerçekleşmiştir. Darbe Girişimi'nden sonra MHP Genel Sekreteri İsmet Büyükataman olağanüstü kurultay sürecinin FETÖ'nün bir oyunu olduğunu belirterek, darbeden önce MHP'de yönetim değişikliği gerçekleştirerek, darbe girişiminden sonra ülkücüleri sokağa döküp iç savaş çıkarılmasını amaçlayan FETÖ'nün hesaplarını, Devlet Bahçeli'nin boşa çıkardığını ifade etmiştir (URL-46, 2016).

15 Temmuz sonrası, MHP'li muhaliflerin talebi doğrultusunda kurultay yapılması yönünde karar veren Ankara 2. İcra Mahkemesi Hâkimi, FETÖ üyeliğinden yargılandığı davada, 8 yıl 1 ay 15 gün hapis cezası almıştır (URL-47, 2018). Yerel mahkeme kararını onayan Yargıtay 18. Hukuk Dairesinin eski üyesi Oktay ACU da FETÖ üyeliğinden 13 yıl 6 ay hapis cezası almıştır (URL-48, 2019). Yine FETÖ soruşturması kapsamında MHP'nin olağanüstü kurultayını düzenlemesi için görevlendirilen çağrı heyeti başkanı ve üyeleri de FETÖ üyeliğinden göz altına alınmıştır (URL-49, 2016). Nihayetinde 20 Haziran 2017 tarihinde Ankara 3. Asliye Hukuk Mahkemesi 19 Haziran 2016 da yapılan olağanüstü kongreyi iptal etmiştir (URL-50, 2017).

Kurultay sürecinde yaşananlara bakıldığında FETÖ, kendisine yakın hakimlerin verdiği mahkeme kararlarıyla MHP'li muhalifleri de kullanarak, MHP'yi ele geçirmeye çalışmıştır. 15 Temmuz Darbe girişiminden önce, FETÖ' ye yönelik yapılan operasyonlarda MHP'li muhaliflerden Meral Akşener hakkında, Isparta Üniversitesinde; *"Meral Akşener'e sahip çıkın. Kendisini koruyun."* İfadelerinin olduğu notların ele geçirilmesi de bu tespiti güçlendirmiştir (Çiçek, 2016)

4.2.3. 15 Temmuz darbe girişimi sonrası

FETÖ, kendisini bir din ve maneviyat hareketi olarak tanımlayarak, AK Parti'nin ilk döneminde taklit, yalan, hile gibi yöntemleri kullanarak gerçek niyetini gizlemeye çalışmıştır. Ancak, Recep Tayyip Erdoğan, bu örgütün gerçek yüzünü anladığında, FETÖ ile büyük bir mücadeleye girişmiştir (Savaş, 2020' den Akt., Akdoğan,2019).

13 Temmuz 2016'da Ankara Cumhuriyet Başsavcılığı, FETÖ şüphelisi Gülen'in iadesi için ABD'ye gönderilecek dosyayı tamamlamış ve Gülen ile 73 üst yöneticinin aralarında olduğu "çatı iddianameyi" hazırlayarak 14 Temmuz 2016 tarihinde Ankara 4. Ağır Ceza Mahkemesine göndermiştir. Ayrıca Erzincan'daki "Ergenekon" davasında gizli tanıklara verilen cezanın 16 Haziran 2016 tarihinde açıklanan gerekçesinde, FETÖ' nün, "silahlı terör örgütü" olduğu ilk kez belirtilmiştir. Hükümetin kararlı duruşunu gören FETÖ, kuruluşundan itibaren baskı ve hile ile kazandığı sosyal, siyasal ve ekonomik gücünü kaybetmek istemediğinden dolayı son çare olarak darbe girişimini planlamıştır (URL-51, 2021). 15 Temmuz öncesi Türkiye'de yaşanan darbeler sabaha karşı yapılmıştır. İnsanlar uyandığında darbecilerin teslim aldığı bir gün ile karşılaşmıştır. Ancak bu kez öyle olmamıştır. FETÖ'nün 16 Temmuz gece saat 03.00'te yapmayı planladığı darbe, sızdırıldığı düşünüldükçe 15 Temmuz akşam saatlerine alınmıştır. Böylece milyonlarca kişi sosyal medyada, televizyonda, evde, işyerlerinde ve sokaklarda bir darbe teşebbüsünün çeşitli evrelerini takip etmeye başlamıştır. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın halkı meydanlara davet etmesiyle, TSK içindeki darbe karşıtı askerler ile Türkiye'nin her yerinde insanlar darbeye karşı direnmiştir (Yayla, 2016).

Darbe girişimi sırasında hükümetin yanında yer alan MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli, darbenin başarısız olmasına katkı sağlayarak "Yenikapı Ruhuna" sahip çıkmış ve Cumhurbaşkanı Erdoğan'a açık destek vermiştir. 16 Nisan 2017 "Anayasa Referandumu"na giden süreçte de aktif rol alan Bahçeli, siyasette belirleyici isim olmuştur (Kantar, 2018).

15 Temmuz sonrası MHP ve AK Parti yakınlaşmasının ve devamında Cumhur İttifakı şeklinde ittifak kurarak seçimlere beraber girmesinin nedenleri, AK Parti ve MHP'nin hazırlayıp YSK' ya sunduğu "Cumhur İttifakı" protokolünde açık bir şekilde ifade edilmiştir (Bkz; Ek:3).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

MHP'nin 2002 yılından itibaren AK Parti'ye yönelik politika ve söylemlerini 24 Mayıs 2016 tarihindeki grup toplantısında Bahçeli kısaca şöyle ifade etmiştir: Türkiye'nin ve milletin faydasına olacak samimi önerilerde, gereği neyse onun yapıldığını, acil çözüm bekleyen temel sorunlara çekinmeden müdahil olduklarını, 2007 yılında gerilimi arttıran Cumhurbaşkanı seçiminde Meclis'e girerek 367 krizini bitirdiklerini, farklı çevrelerin tepkisine rağmen başörtüsü sorununun çözümünde iyi niyetli girişimlerde bulunarak oyunu bozduklarını, laik-dindar kutuplaşması yerine kucaklaşma politikasını benimsediklerini, sınır ötesi tezkere ile terör örgütleriyle mücadelede hükümeti destekleyerek geri adım atmadıklarını, yabancılara toprak satışına itiraz ettiklerini, AK parti kapatılma davasında demokrasinin ve millet iradesinin yanında olduklarını, olumlu bulunan eğitim sistemi değişiklik tekliflerine destek verdiklerini, milli konularda hükümeti yalnız bırakmayarak karşılıksız olarak milletle aynı tepkiyi verdiklerini, terörle mücadelede hükümetin ve güvenlik güçlerinin elini güçlendirmek için ne gerekiyorsa yaptıklarını, çözüm bekleyen sorunlar varken kısır tartışmalarla Türkiye'nin geleceğinin ateşe atılmasına izin vermediklerini açıklamıştır (MHP, 2016). Bahçeli bir TV programında yaptığı *“Erdoğan ve AKP'ye yönelik geçmişte ne söylediysem arkasında duruyorum. Ama 15 Temmuz'dan sonra geçmişte şunu söylemişti, bunu söylemişti olmaz. O gün ne söylediysem o günkü şartlarda geçerlidir.”* (URL-52, 2018) açıklaması ile 15 Temmuz'dan önce AK Parti ve Erdoğan için söylediklerinin arakasında durarak, söylediklerinin o günkü şartlarda değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir. 15 Temmuz'dan sonra gelişen olaylar nedeniyle Türk Devleti'nin bekası için gereken neyse onu yaptığını ifade etmiştir.

Varlık sebebi Türk Milleti ve Türk Devleti'nin bağımsızlığı ve geleceği olan MHP, partinin kurulduğu günden başlayarak günümüze kadar, siyasi çizgisini hiç bozmayarak devletin ve milletin bekası için ilkeli bir duruş sergilemiştir. Siyasette bedel ödeyen bir parti olan MHP, yerli olmayan hiçbir şeyin içerisinde olmamıştır. AK Parti iktidarında sorumlu muhalefet çizgisi doğrultusunda yürüyerek, Türkiye'nin önemli meselelerinde uyguladığı politikalar ile haklı çıktığını göstermiştir (Kantar, 2018). Parti içi olayları FETÖ oyunu olarak gören Bahçeli'nin, bu nedenle 15 Temmuz darbe girişiminden sonraki siyaset değişikliği kolay olmuştur (Ete, 2018).

MHP'nin terör örgütü ve Suriye'ye yönelik savunduğu politikalarını AK Parti'nin uygulamaya başlaması, iki parti arasında yakınlaşmayı sağlamıştır. Bu yakınlaşmada diğer

önemli bir etken ise ideolojik yakınlığın olmasıdır. AK Parti'nin içinde milliyetçilik, MHP'nin içinde muhafazakârlık vardır. Muhafazakârlık ve milliyetçilik, AK Parti ve MHP'nin parti politikalarının ortak alanını oluşturmaktadır. 7 Haziran ve 1 Kasım 2015 seçimlerinde 2 milyondan fazla oyun bu iki parti arasında yer değiştirmesi de bunun önemli bir göstergesi olmuştur. Bu ortak alan yeni olmayıp tarihe baktığımızda, MHP ile Milli Selamet Partisi (MSP), MHP ile RP, MHP ile FP, MHP ile SP arasında da kendini göstermiştir. 1991 seçimlerinde barajı aşmak için MHP ile RP ittifak yapmış ve seçime ittifak olarak girmiştir (Bila, 2017).

MHP Genel Başkan Yardımcısı Semih Yalçın, 15 Temmuz Darbe Girişimi'nden önce AK Parti'yi eleştirdiklerini inkar etmeyerek darbe girişiminden sonra tüm siyasi partiler gibi MHP'nin de politikasını gözden geçirdiğini, yapıcı ve sorumlu bir siyaset izleyen MHP'nin Türkiye'nin bölünme tehlikesine karşı gereğini yerine getirdiğini, 15 Temmuz Darbe Girişimi'nden sonra milli mutabakatı esas alan duruşuyla Türkiye'nin bekası için AK Parti ile uzlaşmayı benimsediklerini, iktidar veya koalisyon ortağı olmadıklarını ve Cumhurbaşkanı ile bakanların yürütme işlerine karışmadıklarını ifade etmiştir (URL-53, 2021). MHP'nin AK Parti ile ittifak olmasına rağmen herhangi bir makam ve mevki istememesi, AK Parti ile yakınlaşmasının parti çıkarlarının ötesinde olduğu ve Türkiye'nin geleceği için koşulsuz desteklediğinin göstergesidir.

Sonuç olarak, AK Parti hükümetinin politikalarını değiştirerek terör örgütleri ve yolsuzlukla etkili şekilde mücadele etmesi, Türkiye'nin geleceği için komşu ülkelerle olan ilişkilerini değiştirmesi ve sınırlarla ilgili gerekli tedbirleri alması ve MHP'nin taviz vermediği çözüm sürecini sonlandırması iki partinin yakınlaşmasını sağlamıştır. 2016 yılında olağanüstü kurultay sürecinde yaşananların FETÖ oyunu olduğunu anlayan MHP, hem bu nedenle hem de 15 Temmuz Darbe Girişimi'nden sonra ülkenin içinde bulunduğu kötü durumu fark ederek Türkiye'nin bekası için AK Parti'yi FETÖ ile mücadelesinde desteklemiştir. Ayrıca MHP, önceki yıllarda yaşanan 367 krizi, başörtüsü sorunu, AK parti kapatılması davası, sınır ötesi operasyonları gibi konularda olduğu gibi yine ülkenin içinde bulunduğu zor süreçlerde AK Parti hükümetinin yanında yer almıştır. Siyasetin ve muhalefetin bir gereği olarak AK Parti'nin kendi politikalarına ters düşen kararlarını ve uyguladığı parti politikalarını sert bir şekilde eleştirmişse de MHP, ülkenin geleceğini ve bekasını etkileyen süreçler ile milletin yoğun talebinin olduğu tüm siyasi olaylarda, AK Parti'ye destek verip yanında olmuştur.

6. KAYNAKLAR

- Akdoğan, Y.**, 2004. AK Parti ve Muhafazakâr Demokrasi, Alfa Yayınları, İstanbul. 104s.
- Aköz, S.**, 2018. Politika kavramının siyaset kavramının yerine kullanılması ve bilimsellik tartışmaları bağlamında devlet olgusuyla ilişkisi. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 3(5) : 160-180.
- Aksoy, İ.U.**, 2019. 2018 genel seçimleri öncesi Ak Parti-MHP Cumhur İttifakı'nın seçmen nezdindeki toplumsal algısı. *Yüksek Lisans Tezi*, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Aksoy, İ.U.**, 2019. 2018 genel seçimler öncesi Ak Parti-MHP cumhur ittifakının seçmen nezdindeki Toplumsal Algısı. *International Journal of Economics Administrative and Social Sciences*, 2(1) : 21-39.
- Aktaş, M.F.**, 2022. Cumhur ittifakı: oluşumu, temel dinamikleri ve siyasal etkileri. *Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul Rumeli Üniversitesi, İstanbul.
- Aslan, M.Ç.**, 2022. The Impact of Nationalist Action Party's Realignment with the Ruling Party on the Demography and Ideological Self-Placement of the Nap Voters: Comparison of the (June) 2015 and the 2018 Parliamentary Elections. *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi*, 10(2) : 222-239.
- Ateş, F.**, 2013. Seçim sistemleri bağlamında Türkiye' de iki binli yıllarda genel seçimler üzerine bir değerlendirme. *Yüksek Lisans Tezi*, Kafkas Üniversitesi, Kars.
- Baykal, M.**, 2009. Adalet ve Kalkınma Partisi' nin kapatılma davası süreci ve kriz iletişimi. *Yüksek Lisans Tezi*, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Bila, F.**, 2007. MHP lideri Bahçeli: Cumhurbaşkanı seçiminde Meclis'teyiz. <https://www.milliyet.com.tr/yazarlar/fikret-bila/mhp-lideri-bahceli-cumhurbaskani-seciminde-meclisteyiz-207540>. 25 Temmuz 2007.
- Bila, F.**, 2017. Ak Parti-MHP ittifakı kalıcı olur mu?. <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/fikret-bila/ak-parti-mhp-ittifaki-kalici-olur-mu-40339768>. 19 Ocak 2017.
- Bila, F.**, 2017. Ak Parti-MHP ittifakı (2): ideolojik yakınlık. <https://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/fikret-bila/ak-parti-mhp-ittifaki-2-ideolojik-yakinlik-40340888>. 20 Ocak 2017.
- Bölük, Z.**, 2019. Milliyetçi Çalışma Partisi' nin Türk siyasetindeki yeri ve önemi. *Yüksek Lisans Tezi*, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir.
- Coşkun, V.**, 2017. 16 Nisan 2017 tarihinde kabul edilen Anayasa değişikliklerinin değerlendirilmesi. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 22(36) : 3-30.
- Çaha, Ö.**, 2006. Merkez sağın diğer aktörleri ve AKP. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 3(9-10) : 9-21.

- Çalışkan, O.**, 2019. Politik argümantasyonun temellendirmesinde ortak kanaatlere başvurma: cumhur ittifakı argümanlarına yönelik bir inceleme. *İnsan&İnsan Dergisi*, 6(19): 33-44.
- Çelebi, M.B., Gezici, H.S.**, 2022. Siyasal parti çeşitleri üzerine bir inceleme. *İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi*, 4(1): 17-34.
- Çiçek, Y.**, 2016. MHP'nin Hayırları ve Değişim Operasyonu. Berkan Yayınevi, Ankara, 2016. 459s.
- Çokoğullar, E.**, 2021. 2002-2012 döneminde Türkiye' de siyasal alan, din ve özgürlük. *Uluslararası Politik Araştırmalar Dergisi*, 7(2): 17-33.
- Demirci, Ü.**, 2023. 1998 sonrası dönem MHP' nin parti politikaları ve din. *Yüksek Lisans Tezi*, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Dirini, İ.**, 2023. <https://fikritakip.co/turkiyede-egitim-kurumlarında-basortusu-yasağı/>. Türkiye' de eğitim kurumlarında başörtüsü yasağı. 2023.
- Duran, H.**, 2017. Meral Akşener' in siyasi anlamı ve Ak Parti. *SETA*, Ekim 2017, No:223.
- Erken, A.**, 2014. Örgüt ve strateji: 1965-1980 arasında Milliyetçi Hareket Partisi. *İnsan ve Toplum Dergisi*, 4(7): 135-162.
- Ete, H.**, 2018. 24 Haziran seçimleri: yeni sistemin siyaseti ve sosyolojisi. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 15(54): 293-321.
- Göçgün, M., Kaya, S.M.**, 2023. Yükseköğretim kurumlarında uygulanan başörtüsü yasağı: hukuki süreç ve mevcut durum. *Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(1): 267-341.
- Göz, M.M.**, 2016. 1 Mart 2003 Başbakanlık tezkeresinin reddedilme nedenleri. *Yüksek Lisans Tezi*, Hasan Kalyoncu Üniversitesi, Gaziantep.
- Han, E.**, 2019. 28 Şubat süreci ile Türkiye siyasetinde muhafazakarlığın dönüşümü ve Ak Parti. *Yüksek Lisans Tezi*, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat.
- Kantar, G.**, 2018. 15 Temmuz sonrası Türk siyasetinde MHP' nin yeri. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*, 3(1) : 232-255.
- Kapusızoğlu, M., Yolcu, T.**, 2023. Siyasal uzlaşma bağlamında siyasi ittifaklar: Cumhur İttifakı ve millet İttifakı' na yönelik bir inceleme. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 14(2): 664-692.
- Menek, A.**, 2017. 367 garabeti ve 2007 referandumu. *Şehir ve İrfan Araştırmaları Dergisi*, 4: 118-127.
- MHP**, 2000. https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/322/index.html. Genel Başkanımız Dr. Devlet Bahçeli' nin MHP 6. Olağan Kongresinde yapmış oldukları konuşma. 5 Kasım 2000.

- MHP,** 2003. https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/175/index.html. Genel Başkanımız Dr. Devlet Bahçeli'nin MYK Toplantısında Yapmış Oldukları Konuşma. 04.01.2003.
- MHP,** 2003. https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/183/index.html. Genel Başkanımız Dr. Devlet Bahçeli' nin iktidarın üç ayını değerlendirdiği basın açıklaması. 1 Mart 2003.
- MHP,** 2004, https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/172/index.html. Genel Başkanımız Sayın Dr. Devlet Bahçeli'nin AB Brüksel Zirve Sonuçları Üzerine Yapmış Oldukları Basın Toplantısı Metni. 21 Aralık 2004.
- MHP,** 2006. https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/75/index.html. Genel Başkanımız Sayın Dr. Devlet Bahçeli'nin MHP Genel Merkezinde Yaptıkları Basın Toplantısı Konuşma Metni. 15 Eylül 2006.
- MHP,** 2007. https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/55/index.html. Devlet Bahçeli yazılı basın açıklaması. 4 Ekim 2007.
- MHP,** 2007. https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/403/index.html. Genel Başkanımız Sayın Dr. Devlet Bahçeli'nin TBMM Grup Toplantısında Yapmış Oldukları Konuşma. 16 Ekim 2007.
- MHP,** 2008. https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/423/index.html. Genel Başkanımız sayın Devlet Bahçeli' nin başörtüsü sorunun çözümü konusunda yaptığı yazılı basın açıklaması. 17.01.2008.
- MHP,** 2008. https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/483/index.html. Genel Başkanımız Sayın Devlet Bahçeli'nin Artan terör saldırıları hakkında yaptıkları basın açıklaması. 11 Ağustos 2008.
- MHP,** 2009. https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/750/index.html. Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli' nin TBMM Grup Toplantısında yapmış oldukları konuşma. 3 Kasım 2009.
- MHP,** 2010. https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/896/index.html. Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin "Anayasa Referandumu'nda hayır kampanyası" hakkında yaptığı yazılı basın açıklaması. 10 Temmuz 2010.
- MHP,** 2010. https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/897/index.html. Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin 12 Eylül 2010'da Halk Oylamasına Sunulacak Olan Anayasa değişiklikleri hakkında "Hayır" Kampanyasını başlatma toplantısında yapmış oldukları konuşma. 13 Temmuz 2010.
- MHP,** 2011. https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/1122/index.html. Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin "Şırnak Beytüşşebap İlçesinde Meydana Gelen Terör Saldırısıyla" ilgili yaptıkları yazılı basın açıklaması. 14 Ağustos 2011

- MHP**, 2012. https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/1769/index.html. Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin "Gündemdeki MİT-KCK İlişkileri Hakkında ileri sürülen İddialar" hakkında yaptıkları yazılı basın açıklaması. 10 Şubat 2012.
- MHP**, 2012. https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/2430/index.html. Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin 10. Olağan Büyük Kurultay Açılışında Yapmış Oldukları Konuşma Metni. 4 Kasım 2012.
- MHP**, 2013. https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/3133/index.html. Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin "İstanbul'da Yürütülen Rüşvet ve Yolsuzluk Soruşturması"yla ilgili basın açıklaması. 17 Aralık 2013.
- MHP**, 2014. https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/3666/index.html. Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin "Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Maksadını Aşan, Sabır ve Tahammülleri Zorlayan Konuşmaları" hakkında yaptıkları yazılı basın açıklaması. 26 Aralık 2014.
- MHP**, 2015. https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/3761/index.html. Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin "7 Haziran 2015 Pazar Günü Yapılacak 25. Dönem Milletvekiliği Genel Seçimine Katılmak Maksadıyla Aday Adaylarının Müracaatlarının Başlamasıyla" ilgili yaptıkları yazılı basın açıklaması. 12 Mart 2015.
- MHP**, 2015. https://www.mhp.org.tr/htmldocs/mhp/3909/mhp/Milliyetci_Hareket_Partisi_Genel_Baskani_Sayin_Devlet_Bahceli_nin_Artan_Terror_Olaylari_ve_Bu_Cercevede_Yurutulen_Operasyonl.html. Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin "Artan Terör Olayları ve Bu Çerçeve Yürütülen Operasyonlarla" ilgili yaptıkları yazılı basın açıklaması. 26 Temmuz 2015.
- MHP**, 2015. https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/3981/index.html. Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin "1 Kasım Genel Seçimlerinin Resmi Olmayan Sonuçları" hakkında yaptıkları yazılı basın açıklaması. 1 Kasım 2015.
- MHP**, 2015. https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/3987/index.html. Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin, TBMM Grup Toplantısında yapmış oldukları konuşma. 17 Kasım 2015
- MHP**, 2016. https://mhp.org.tr/htmldocs/mhp/4045/mhp/Milliyetci_Hareket_Partisi_Genel_Baskani_Sayin_Devlet_BAHCELI_nin_Taksim_de_Meydana_Gelen_Canli_Bomba_Saldirisiyla_ilgil.html. Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin "Taksim'de Meydana Gelen Canlı Bomba Saldırısıyla" ilgili yaptıkları yazılı basın açıklaması. 19 Mart 2016.
- MHP**, 2016. https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/4070/index.html. Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin, Siyaset ve

- Liderlik Okulu'nun 12. Dönem Sertifika Töreninde yapmış oldukları konuşma. 7.05.2016.
- MHP**, 2016. https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/4076/index.html. Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin, TBMM Grup Toplantısında yapmış oldukları konuşma. 24 Mayıs 2016.
- MHP**, 2016. https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/4109/index.html. Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin TBMM Genel Kurulu'nda yapmış oldukları konuşma. 16 Temmuz 2016.
- MHP**, 2016. https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/4108/index.html. Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin yaptıkları basın açıklaması. 16 Temmuz 2016.
- MHP**, 2016. https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/4110/index.html. Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin, TBMM Grup Toplantısında yapmış oldukları konuşma. 19 Temmuz 2016.
- MHP**, 2016. https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/4120/index.html. Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin, Yenikapı'da düzenlenen "Demokrasi ve Şehitler Mitingi"nde yapmış oldukları konuşma. 07 Ağustos 2016.
- MHP**, 2018. https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/4466/index.html. Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin, TBMM Grup Toplantısında yapmış oldukları konuşma. 23 Ekim 2018.
- MHP**, 2019. https://www.mhp.org.tr/htmldocs/genel_baskan/konusma/4499/index.html. Milliyetçi Hareket Partisi Genel Başkanı Sayın Devlet Bahçeli'nin, Belediye Başkanı aday takdim toplantısında yapmış oldukları konuşma. 24 Ocak 2019.
- Miş, N.**, 2018. Yeni siyasal sistemin ilk seçimleri ve sonuçlarının karşılaştırmalı analizi. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 15(54) : 323-355.
- Miş, N.**, Duran, H., 2019. İttifaktan blok siyasetine 31 Mart yerel seçimleri. *Adam Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(2) : 363-393.
- Sayar, H.**, 2017. Ak Parti ve dönem seçimleri. *Yüksek Lisans Tezi*, Yalova Üniversitesi, Yalova.
- Savaş, A.R.**, Türkiye' de Muhafazakarlık milliyetçilik ilişkisi: milliyetçiliğin yeniden üretilmesinde Ak Parti' nin rolü. *Doktora Tezi*, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Salkın, M.E.**, 2021. Ak Parti döneminde siyasal katılım ile toplumsal hareketler ilişkisi. *Doktora Tezi*, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Sevinç, M.**, 2008. Devletin siyasal partilerle sınavı: AKP' nin kapatılması davası. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 63(02) : 251-262.
- Şeftalicioğlu, Ş.**, 2019. AK Parti ve MHP Cumhur İttifakının siyasal dinamikleri, Kutlu Yayınevi, İstanbul, 37s.

- Şükür, İ.**, 2020. Adalet ve Kalkınma Partisi'nin siyasi partilerin doğuş teorileri, tipolojileri ve kurumsallaşmaları açısından değerlendirilmesi. *Uluslararası Yönetim Akademik Dergisi*, 3(3) : 686-697.
- T.C. Resmi Gazete**, Milli Eğitim Bakanlığı ile Diğer Bakanlıklara Bağlı Okullardaki Görevlilerle Öğrencilerin Kılık Kıyafetlerine İlişkin Yönetmelik. (17357), 07.12.1981.
- T.C. Resmi Gazete**, Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Çalışan Personelin Kılık ve Kıyafetine Dair Yönetmelik. (17849), 25.10.1982.
- T.C. Resmi Gazete**, Anayasa Mahkemesi'nin 2008/116 sayılı kararı. (27032), 22.10.2008.
- T.C. Resmi Gazete**, Yüksek Seçim Kurulunun 22/09/2010 tarihli ve 846 sayılı kararı. (27708), 23.09.2010
- T.C. Resmi Gazete**, Kamu Kurum ve Kuruluşlarında Çalışan Personelin Kılık ve Kıyafetine Dair Yönetmelikte Değişiklik Yapılmasına İlişkin Yönetmelik.(28789), 08.10.2013.
- T.C. Resmi Gazete**, 2017. Yüksek Seçim Kurulu' nun 2017/663 sayılı kararı. (30050), 27.04.2017.
- Toruk, İ.**, 2011. Türkiye' de başörtüsü sorunu ve yazılı medyada sunumu. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 30: 483-514.
- Türkmen, M.**, 2020. 1 Mart tezkeresi bağlamında Türkiye' nin Irak politikası. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 5(1) : 185-212.
- Ulaş, M., Yılmaz, A.**, 2019. Cumhur ittifakı oluşum sürecinde Ak Parti ve MHP liderlerinin nasıl bir ikna dili kullandığı; parti grup toplantıları örneği. *Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(Ek sayı) : 1-10.
- URL-1**, 2018. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/cumhur-ittifaki-protokolu-yskya-teslim-edildi-363903.html>. Cumhur ittifakı protokolü YSK' ya teslim edildi. 01.09.2023.
- URL-2**, 2017. <https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/mhp-genel-baskani-bahceli-mhp-erken-secimden-yana-degil/959730>. MHP Genel Başkanı Bahçeli: MHP erken seçimden yana değil. 01.09.2023.
- URL-3**, 2018. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-42602459>. Devlet Bahçeli: seçimde yeni kapı ruhuyla Cumhurbaşkanı Erdoğan' ı destekleme kararı aldık. 02.09.2023.
- URL-4**, 2018. <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/cumhur-ittifaki-protokolu-nun-tam-metni-2662293>. Cumhur İttifakı protokolünün tam metni. 03.10.2023.
- URL-5**, 2019. <https://www.haberturk.com/367-karari-nedir-367-krizinde-neler-yasandi-2455348>. 367 krizi nedir? 367 krizinde neler yaşandı. 05.10.2023.
- URL-6**, 2017. <https://t24.com.tr/haber/367-krizi-kaset-istifalari-cozum-sureci-2007den-bu-yana-turkiyenin-referandumlari-secimleri,399159>. 367 krizi, kaset istifaları, çözüm süreci: 2007' den bu yana Türkiye' nin referandumları, seçimi. 12.12.2023.

- URL-7,** 2008. <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/mhp-parti-kapatma-konusunda-akpnin-atacagi-adimi-bekliyor-506310>. MHP, parti kapatma konusunda AKP’ nin atacağı adımı bekliyor. 06.09.2023.
- URL-8,** 2008. <https://www.aa.com.tr/tr/arsiv/ak-parti-hakkinda-kapatma-davasi/428262>. Ak Parti hakkında kapatma davası.15.10.2023.
- URL-9,** 2008. <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/ak-parti-kapatilmasin-karari-cikti-972729>. AK Parti kapatılmasın kararı çıktı. 21.12.2023.
- URL-10,** 2022. <https://www.dogrulukpayi.com/zaman-tuneli/turkiye-de-basortusu-yasak-ve-duzenlemelerinin-gecmisi>. Türkiye’ de başörtüsü yasaklarının ve düzenlemelerinin geçmişi. 25.12.2023.
- URL-11,** 2008. https://bigpara.hurriyet.com.tr/haberler/genel-haberler/ak-parti-ve-mhp-turbanda-anlasti_ID628434/. Ak Parti ve MHP türbanda anlaştı. 16.12.2023.
- URL-12,** 2008. <https://www.dunya.com/ekonomi/anayasa-degisikligine-039iptal039-basvurusu-haberi-41860>. Anayasa değişikliğine iptal başvurusu. 18.12.2023.
- URL-13,** 2017. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-39462061>. 2010 referandumu: Evet, hayır ve boykot cepheleri. 19.12.2023.
- URL-14,** 2022. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/7-subat-mit-kumpasi-uzerinden-10-yil-gecti/2495868>. 7 Şubat MİTkumpası üzerinden 10 yıl geçti. 20.12.2023.
- URL-15,** 2021. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/ihanet-zincirinde-ilk-halka-7-subat-mit-kumpasi-554352.html>. İhanet zincirinde ilk halka 7 Şubat MİT kumpası. 29.12.2023.
- URL-16,** 2021. <https://www.haberturk.com/feto-nun-ilk-kalkismasi-7-subat-mit-kumpasi-2964445>. FETÖ’ nün ilk kalkışması 7 Şubat MİT kumpası. 24.11.2023.
- URL-17,** 2020. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/fetonun-hukumeti-yikmaya-yonelik-ilk-kalkismasi-7-subat-2012-mit-kumpasi/1884609>. FETÖ’ nün hükümeti yıkmaya yönelik ilk kalkışması: 7 Şubat 2012 MİT kumpası. 13.11.2023.
- URL-18,** 2023. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/fetonun-yargisal-darbe-tesebbüsü-17-25-aralik/3084821>. Fetö’ nün yargısal darbe teşebbüsü: 17-25 Aralık. 18.11.2023.
- URL-19,** 2014. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/12/141212_17_25_aralik_operasyonu_neler_oldu_10_soruda. 10 soruda 17-25 Aralık operasyonları. 27.11.2023.
- URL-20,** 2017. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/dershane-kapatma-karariyla-hazirliklara-basladilar/828145>. Derhsane kapatma kararıyla hazırlıklara başladılar. 28.11.2023.
- URL-21,** 2022. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/feto-darbeci-kimligini-17-aralik-2013te-gun-yuzune-cikardi-731488.html>. FETÖ darbeci kimliğini 17 Aralık 2013’ te gün yüzüne çıkardı. 01.12.2023.

- URL-22,** 2023. <https://www.yirmidort.tv/gundem/uzerinden-10-yil-gecti-fetonun-kumpasini-bozan-sembol-isimler-17-25-aralik-donemini-anlatti-141437>. FETÖ'nün kumpasını bozan sembol isimler 17-25 Aralık dönemini anlattı. 26.12.2023.
- URL-23,** 2015. https://www.ntv.com.tr/turkiye/cozum-surecini-devam-ettirmek-mumkun-degil,TPgK0zP_gUKKatDInNOFWw. Cumhurbaşkanı Erdoğan' dan çözüm süreci açıklaması. 26.12.2023.
- URL-24,** 2016. <https://tr.euronews.com/2016/01/12/turkiye-de-son-yillarda-yasanan-kanli-saldirilar>. Türkiye' de son yıllarda yaşanan kanlı saldırılar. 05.12.2023.
- URL-25,** 2023. <https://www.yenisafak.com/secim-2015>. Blok hareketi 7 Haziran 2015 seçimleri. 12.12.2023.
- URL-26,** 2015. <https://www.haberler.com/guncel/bahceli-secim-sonuclarini-yorumladi-akp-icin-7396741-haberi/>. MHP lideri Bahçeli koalisyonlara kapıları kapattı. 18.12.2023.
- URL-27,** 2023. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/15-temmuzda-en-uzun-ve-karanlik-gecede-neler-yasandi-781707.html>. 15 Temmuz' da en uzun ve karanlık gecede neler yaşandı. 25.12.2023.
- URL-28,** 2019. <https://www.sabah.com.tr/gundem/2019/07/11/golbasi-kahramanlari-secde-ederek-sehit-oldu>. Gölbaşı kahramanları secde ederek şehit oldu. 25.12.2023.
- URL-29,** 2023. https://www.ntv.com.tr/turkiye/15-temmuz-direnisinin-uzerinden-7-yil-gecti-15-temmuz-sehitleri-aniliyor,-r2ZUV9jFU-4_EzxjqmVkg. 15 Temmuz şehitleri anılıyor: 15 Temmuz darbe girişimi ne zaman, hangi yıl oldu?. 14.12.2023.
- URL-30,** 2016. <https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/15-temmuz-gecesi-ve-sonrasinda-neler-yasandi,fBliAr1pu0WkrhUBXdZykA/ZBmgq6QCrkaEjj8p-xo2xQ>. 15 Temmuz gecesi ve sonrasında neler yaşandı. 29.12.2023.
- URL-31,** 2017. <https://www.sozcu.com.tr/iste-madde-madde-anayasa-degisikligi-wp1671450>. 18 maddelik Anayasa ve yönetim sistemi değişikliğinde neler var. 30.12.2023.
- URL-32,** 2018. <https://t24.com.tr/haber/ysk-acikladi-cumhurbaskani-adayligi-icin-4-ismin-100-bin-imza-yarisi-basladi,620193>. YSK açıkladı; cumhurbaşkanı adaylığı için 4 ismin 100 bin imza yarışı başladı. 19.12.2023.
- URL-33,** 2023. , <https://www.yenisafak.com/secim-2018>. Güçlü meclis güçlü hükümet: Haziran 2018 genel seçimi. 30.12.2023.
- URL-34,** 2018. <https://tr.euronews.com/2018/10/23/bahceli-yerel-secimlerde-ittifak-yapmayacagiz-ittifak-bozuldu>. Bahçeli yerel seçimlerde ittifak yapmayacağız, Erdoğan: herkes kendi yoluna. 31.12.2023.
- URL-35,** 2019. <https://www.aa.com.tr/tr/politika/ak-parti-ve-mhpden-51-ilde-ittifak/1397474>. Ak Parti Nhp' den 51 ilde ittifak. 05.12.2023.

- URL-36,** 2017. <https://www.habererk.com/video/bahcelinin-erzurumda-mitingde-ip-atmasi>. Bahçeli' nin Erzurum' da mitingde ip atması. 16.12.2023.
- URL-37,** 2016. <https://www.sozcu.com.tr/erdogan-uc-yil-once-bugun-bahceli-icin-bakin-ne-demis-wp1176006>. Erdoğan üç yıl önce bugün Bahçeli için bakın ne demiş. 29.11.2023.
- URL-38,** 2015. https://www.ntv.com.tr/turkiye/bahceliden-ak-parti-ile-koalisyon-isteyenlere-tepki,_ewbDwC3DkWP8apJOncyA. Bahçeli' den Ak Parti ile koalisyon isteyenlere tepki. 03.12.2023.
- URL-39,** 2016. <https://www.milliyet.com.tr/siyaset/gun-gun-mhpdeki-krizin-kronolojisi-2236379>. Gün gün MHP' deki krizin kronolojisi. 17.12.2023.
- URL-40,** 2016. <https://www.dunya.com/gundem/039olaganustu-kurultayimiz-yoktur039-haberi-316727>. Olağanüstü kurultayımız yoktur. 28.12.2023.
- URL-41,** 2016. <https://www.diken.com.tr/mhpde-kurultay-krizi-dort-genel-baskan-adayi-alanda-bahceli-istifa-sloganlari-atiliyor/>. MHP' de kurultay krizi: Abluka' da bekleyiş adayların gitmesiyle son buldu. 28.12.2023.
- URL-42,** 2016. <https://www.ntv.com.tr/turkiye/yargitaydan-mhp-karari,UZ0c8eS2HUu5Il6QmncM6g>. Yargıtay' dan MHP kararı. 25.12.2023.
- URL-43,** 2016. https://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/05/160530_mhp_kurultay. MHP kurultay için 19 Haziran çağrısı. 29.12.2023.
- URL-44,** 2016. <https://www.dunya.com/gundem/mhp039li-muhaliflerden-mahkemeye-yeni-basvuru-haberi-321426>. MHP' li muhaliflerden mahkemeye yeni başvuru. 21.12.2023.
- URL-45,** 2016. <https://www.aa.com.tr/tr/gunun-basliklari/yskdan-mhp-kurultayi-karari/599276>. YSK' dan MHP kurultayı kararı. 20.12.2023.
- URL-46,** 2016. <https://www.birgun.net/haber/mhp-kurultay-sureci-feto-nun-oyunuydu-122153>. MHP kurultay süreci FETÖ oyunuydu. 19.12.2023.
- URL-47,** 2018. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/mhp-davasinin-hakimine-fetoden-hapis/1323117>. MHP davasının hakimine FETÖ' den hapis. 27.12.2023.
- URL-48,** 2019. <https://www.aa.com.tr/tr/turkiye/eski-yargitay-uyesi-acuya-fetoden-13-yil-6-ay-hapis/1404677>. Eski Yargıtay üyesi Acu' ya FETÖ' den 13 yıl 6 ay hapis. 15.12.2023.
- URL-49,** 2016. <https://www.cnnturk.com/turkiye/mhpnin-cagri-heyeti-baskanina-feto-gozaltisi>. MHP' nin çağrı heyeti başkanına FETÖ gözaltısı. 30.12.2023.
- URL-50,** 2017. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/mahkemedan-mhpnin-genel-kuruluna-iptal-karari-320616.html>. Mahkemedan MHP' nin genel kuruluna iptal kararı. 30.12.2023.

- URL-51,** 2021. <https://www.aa.com.tr/tr/15-temmuz-darbe-girisimi/17-25-aralik-kumpasindan-15-temmuz-ihanet-girisimine-/2303937>. 17/25 Aralık kumpasından 15 Temmuz ihanet girişimine. 26.12.2023.
- URL-52,** 2018. <https://www.sozcu.com.tr/bahceli-erdogan-ve-akpye-yonelik-gecmiste-ne-soylediysem-arkasindayim-wp2472999>. Bahçeli: Erdoğan ve AKP’ ye yönelik geçmişte ne söylediysem arkasındayım. 09.12.2023.
- URL-53,** 2021. <https://www.gazeteduvar.com.tr/mhp-li-semih-yalcin-ak-partiyi-elestirdigimizi-inkar-etmedik-haber-1523046>. MHP’ li Semih Yalçın: Ak Parti’ yi eleştirdiğimizi inkar etmedik. 17.12.2023.
- Uzun, Y., Nisan F.,** 2018. 16 Nisan 2017 Anayasa değişikliği referandum sürecinin ulusal basındaki haber çerçevesi üzerine bir çalışma. *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 3(1) : 159-176.
- Yalçın, S.,** 2021. Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Devlet Bahçeli. Berikan Yayınevi, Ankara, 61s.
- Yayla, A.,** 2016. 15 Temmuz direnişi ve Türkiye demokrasisi. *Liberal Düşünce Dergisi*, 83: 5-49.
- Yegen, C., Aydın, B.O.,** 2018. Kamuoyu oluşumu ve seçimler: 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanı seçimi ve 27. dönem milletvekili genel seçimi üzerine bir ağ analizi. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 6(2) : 1248-1276.
- YSK,** 2007. <https://www.ysk.gov.tr/doc/dosyalar/docs/Kararlar/2007Pdf/2007-221.pdf>. Genel seçimlerin yenilenmesi. 04.05.2007.

ÖZGEÇMİŞ

